

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ І
ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ТЕОРІЙ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА ОРГАНІВ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Виконав: здобувач вищої освіти

2 курсу магістратури

Галузь знань 28 «Публічне
управління та адміністрування»

спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»

Акрамов Мурод Алішер уклі

Науковий керівник: доктор
політичних наук, професор Вітман
Костянтин Миколайович

Рецензент: доктор історичних наук,
професор Кормич Людмила Іванівна

Одеса-2025

АНОТАЦІЯ
на магістерську роботу
Акрамова Мурода Алішера углі
на тему «Гуманітарна політика органів влади в умовах воєнного
стану: виклики та шляхи вирішення»

Магістерський дослідницький проект на здобуття кваліфікаційного ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Магістерське дослідження присвячено теоретичному та практичному аналізу формування, реалізації та вдосконалення гуманітарної політики України в умовах російської воєнної агресії. Визначено, що гуманітарна політика є елементом національної безпеки, соціальної стабільності та відновлення людського потенціалу. Робота складається із вступу, 3 розділів, що містять 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Об'єкт дослідження – системна діяльність органів державної влади України у сфері гуманітарної політики в умовах воєнного стану. Предмет дослідження – механізми, інститути та процеси реалізації гуманітарної політики, а також виклики й проблеми, що виникають у її практичному втіленні в умовах воєнного конфлікту

Мета дослідження полягає в дослідженні особливостей гуманітарної політики органів влади України в умовах воєнного стану, виявленні найсуттєвіших викликів, що виникають у секторі гуманітарної політики в умовах війни, і обґрунтуванні шляхи їх подолання та удосконалення системи гуманітарної допомоги та захисту.

Встановлено, що гуманітарна політика інтегрує державні, громадські та міжнародні дії, спрямовані на захист прав людини, розвиток освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціальної справедливості та національної пам'яті. Виокремлено її принципи: гуманізм, верховенство права, рівність,

демократизм, соціальна відповідальність та прозорість управління. Доведено, що в умовах війни гуманітарна політика набуває безпекового виміру та стає складовою стратегії виживання держави.

Проаналізовано концептуальні підходи до гуманітарної політики, її інструменти та механізми інтеграції з освітньою, культурною, соціальною, медичною та інформаційною політиками. Встановлено, що її метою є розвиток особистості, підтримка прав і гідності громадян, формування гуманістичної свідомості та соціальної єдності.

Досліджено генезу та трансформацію гуманітарної політики України з 1990-х років, визначено нормативно-правову базу та зміни, спричинені воєнними подіями після 2014 року. Виокремлено механізми реагування на кризові ситуації, цифровізації управління та контролю за розподілом гуманітарної допомоги.

Встановлено, що сучасні воєнні дії в Україні формують складні гуманітарні умови, що виявляються у проблемах переселення населення, забезпечення безпеки, нестачі ресурсів та руйнування інфраструктури, які створюють серйозні ризики для життя та здоров'я громадян. Показано, що у таких умовах важливим є забезпечення стабільної, злагодженої та оперативної роботи органів влади, здатних приймати правові та організаційні рішення, контролювати процеси та гарантувати доступ до допомоги незалежно від місця перебування постраждалих.

Показано, що удосконалення цілісної системи гуманітарної політики є критично важливим для забезпечення оперативного та ефективного реагування, а наявні проблеми у координації, правовому регулюванні, фінансуванні та логістиці потребують системного аналізу та обґрунтованих пропозицій для підвищення безпеки, прозорості та результативності гуманітарних дій в Україні.

Розроблено практичні пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності гуманітарної політики в умовах війни та під час післявоєнного відновлення. Визначено пріоритетні напрями вдосконалення: посилення

інституційної спроможності органів влади та міжвідомчої координації, стратегічне планування гуманітарної безпеки, розвиток державно-громадського партнерства, удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням міжнародних стандартів, формування системи публічного моніторингу гуманітарних ресурсів, підтримка соціальної, психологічної та професійної реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також розвиток освітніх, культурних та медійних ініціатив для консолідації суспільства.

Доведено, що для ефективного реагування на виклики воєнного часу потрібно створити мобільні, прозорі та скоординовані механізми взаємодії всіх учасників гуманітарних процесів, забезпечити безпечний та безперешкодний доступ до постраждалих, а також посилити правове регулювання гуманітарної діяльності, що сприятиме зменшенню бар'єрів та підвищенню ефективності державної реакції на гострі потреби громадян.

Таким чином, встановлено, що гуманітарна політика органів влади в умовах воєнного стану є складовою національної безпеки та системи державного управління. Її ефективність визначається узгодженістю нормативно-правових, інституційних та комунікаційних складових, а вдосконалення забезпечує формування гуманістичної, демократичної та стійкої системи публічного управління, орієнтованої на людину. Стратегічні пріоритети гуманітарної політики у період повоєнного відновлення мають включати: реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб, соціальну та психологічну реабілітацію, відновлення освіти і культури, захист культурної спадщини, модернізацію соціальної інфраструктури та формування гуманітарного потенціалу.

Ключові слова: гуманітарна політика, воєнний стан, гуманітарна допомога, соціальний захист, права людини, культурна спадщина, інформаційна політика, міжнародні стандарти.

SUMMARY

for the master's thesis of Akramov Murod Alisher ugli on the topic "Humanitarian policy of the authorities under martial law: challenges and solutions"

Master's research project for a master's degree in the specialty 281 "Public management and administration". – National University "Odesa Law Academy", Odesa, 2025.

The master's research is dedicated to the theoretical and practical analysis of the formation, implementation, and enhancement of Ukraine's humanitarian policy under conditions of Russian military aggression. It is determined that humanitarian policy constitutes a crucial component of national security, social stability, and the restoration of human potential. The study comprises an introduction, three chapters with six subchapters, conclusions, and a list of references.

The object of the research is the systematic activity of Ukrainian state authorities in the field of humanitarian policy under martial law. The subject of the research encompasses the mechanisms, institutions, and processes of humanitarian policy implementation, as well as the challenges and issues arising in its practical application during armed conflict.

The aim of the study is to examine the specific features of the humanitarian policy of Ukrainian authorities under martial law, identify the most significant challenges in the humanitarian sector during wartime, and substantiate approaches to overcoming them while improving the system of humanitarian assistance and protection.

It is established that humanitarian policy integrates state, civil, and international actions aimed at protecting human rights, developing education, science, culture, healthcare, social justice, and national memory. Its core principles are identified as humanism, the rule of law, equality, democracy, social responsibility, and transparency in governance. It is demonstrated that, in

wartime, humanitarian policy acquires a security dimension and becomes an integral element of the state's survival strategy.

Conceptual approaches to humanitarian policy are analyzed, along with its instruments and mechanisms for integration with educational, cultural, social, medical, and informational policies. It is determined that its primary objective is the development of the individual, the protection of citizens' rights and dignity, the formation of a humanistic consciousness, and the promotion of social cohesion.

The genesis and transformation of Ukraine's humanitarian policy since the 1990s are examined, and the legal framework, along with changes prompted by military events after 2014, is outlined. Mechanisms for crisis response, digital management, and monitoring the distribution of humanitarian aid are identified.

It is established that current military operations in Ukraine create complex humanitarian conditions, manifested in population displacement, security challenges, resource shortages, and infrastructure destruction, posing serious risks to citizens' lives and health. It is demonstrated that, under such conditions, ensuring stable, coordinated, and prompt functioning of government authorities capable of making legal and organizational decisions, controlling processes, and guaranteeing access to assistance regardless of the location of affected populations is essential.

The study shows that improving the comprehensive system of humanitarian policy is critical for operational and effective response, while existing problems in coordination, legal regulation, financing, and logistics require systematic analysis and well-founded proposals to enhance the safety, transparency, and effectiveness of humanitarian actions in Ukraine.

Practical proposals and recommendations for increasing the efficiency of humanitarian policy during wartime and post-war recovery have been developed. Priority areas for improvement include strengthening institutional capacity and interagency coordination, strategic planning for humanitarian security, developing state-civil partnerships, improving the legal framework in accordance

with international standards, establishing a system for public monitoring of humanitarian resources, supporting the social, psychological, and professional reintegration of internally displaced persons, and developing educational, cultural, and media initiatives to promote social cohesion.

It is demonstrated that, for effective response to wartime challenges, it is necessary to establish mobile, transparent, and coordinated mechanisms for interaction among all participants in humanitarian processes, ensure safe and unobstructed access to affected populations, and enhance the legal regulation of humanitarian activities, thereby reducing barriers and increasing the efficiency of state response to urgent citizen needs.

Thus, it is concluded that the humanitarian policy of state authorities under martial law constitutes an integral part of national security and the system of public administration. Its effectiveness depends on the coordination of legal, institutional, and communicative components, while its improvement ensures the formation of a humanistic, democratic, and resilient system of public governance oriented toward the individual. Strategic priorities of humanitarian policy during post-war recovery include the reintegration of internally displaced persons, social and psychological rehabilitation, restoration of education and culture, protection of cultural heritage, modernization of social infrastructure, and the development of humanitarian potential.

Keywords: humanitarian policy, martial law, humanitarian aid, social protection, human rights, cultural heritage, information policy, international standards.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ	6
1.1. Концептуальні підходи до визначення сутності, змісту та структури гуманітарної політики держави	6
1.2. Методологічні підходи до формування та реалізації гуманітарної політики	12
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	22
2.1. Генеза та нормативно-правові основи гуманітарної політики України	22
2.2. Стан, тенденції та виклики реалізації гуманітарної політики в умовах воєнного стану	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	47
3.1. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної політики в період воєнного стану	47
3.2. Стратегії та механізми удосконалення гуманітарної політики у контексті повоєнного відновлення	56
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи зумовлена сучасними реаліями, у яких опинилася Україна внаслідок широкомасштабної військової агресії Російської Федерації. Воєнний стан, введений у державі, поставив перед органами влади низку складних викликів, серед яких центральне місце посідає забезпечення реалізації гуманітарної політики. Саме гуманітарна політика у кризових умовах покликана гарантувати захист прав людини, надання допомоги постраждалим, збереження людського потенціалу та створення умов для відновлення соціальної стабільності. Водночас війна спричинила значні гуманітарні катастрофи – масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, дефіцит ресурсів, що загострює потребу у системних рішеннях і скоординованій діяльності органів державної влади. Таким чином, дослідження гуманітарної політики в умовах воєнного стану є не лише актуальним, а й життєво необхідним для формування ефективної державної стратегії реагування на виклики війни.

Стрижневою основою магістерської роботи є виявлення ключових проблем гуманітарної політики органів влади під час воєнного стану та пошук шляхів їх розв’язання з урахуванням міжнародних стандартів і практик. Особливий акцент зроблено на аналізі нормативно-правової бази, механізмів реалізації гуманітарної допомоги, а також на розробці рекомендацій щодо удосконалення системи управління у цій сфері.

Ступінь розробки теми дослідження свідчить про її складність та міждисциплінарність. Питання гуманітарної політики в Україні розглядалися як у контексті демократизації, так і в умовах кризових викликів. Проте комплексних досліджень, присвячених безпосередньо реалізації гуманітарної політики у період воєнного стану, у науковій літературі бракує, що підкреслює новизну та необхідність цього дослідження.

Серед вітчизняних авторів, які досліджували проблематику гуманітарної політики та публічного управління в умовах криз, варто виділити

В. Авер'янова, який аналізував механізми державного управління та правового забезпечення; Н. Нижник, що досліджувала проблеми формування державної політики у соціально-гуманітарній сфері; В. Князева, котрий розглядав питання реформування публічного управління та ролі інституцій у демократичному розвитку; В. Цветкова, яка приділяла увагу національній безпеці та гуманітарним аспектам у кризових ситуаціях.

Об'єктом дослідження виступає системна діяльність органів державної влади України у сфері гуманітарної політики під час воєнного стану.

Предметом дослідження є механізми, інститути та процеси реалізації гуманітарної політики, а також виклики й проблеми, що виникають у її практичному втіленні в умовах воєнного конфлікту.

Метою даної роботи є дослідження особливостей гуманітарної політики органів влади України в умовах воєнного стану, виявлення найсуттєвіших викликів, що виникають у секторі гуманітарної політики в умовах війни, і обґрунтування шляхів їх подолання та удосконалення системи гуманітарної допомоги та захисту.

Для досягнення даної мети були поставлені такі *завдання*:

- дослідити концептуальні підходи до визначення сутності, змісту та структури гуманітарної політики держави ;
- визначити методологічні підходи до формування та реалізації гуманітарної політики;
- проаналізувати історію та етапи розвитку гуманітарної політики та нормативно-правової бази її регулювання в Україні;
- дослідити сучасний стан та виклики під час реалізації гуманітарної політики органів влади в умовах війни;
- узагальнити міжнародний досвід гуманітарної діяльності та можливості його адаптації в Україні;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення гуманітарної політики України.

Методи дослідження включають загальнонаукові (аналіз, синтез,

індукція, дедукція, порівняння) та спеціальні методи: системний аналіз для вивчення структури гуманітарної політики, історико-логічний метод для розгляду її розвитку, порівняльний метод для зіставлення українського та міжнародного досвіду, а також аналіз документів для дослідження законодавчих актів, що регламентують гуманітарну діяльність.

Наукова новизна роботи полягає у спробі комплексного осмислення гуманітарної політики органів влади в умовах воєнного стану та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення її ефективності з урахуванням міжнародного досвіду.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Концептуальні підходи до визначення сутності, змісту та структури гуманітарної політики держави

Сутність гуманітарної політики полягає у визнанні людини центральною цінністю суспільства та основою його гармонійного розвитку. Поняття «гуманітарний» походить від «гуманізму» (лат. *humanus* – людський, людяний) – світоглядного принципу, що визначає людину як головну мету та найвищу цінність суспільного життя. Як філософський напрям, гуманізм сформувався у XV-XVI ст. в епоху Відродження, коли суспільство переходило від середньовіччя до нової історичної доби.

У ширшому сенсі термін «гуманітарний» охоплює сфери знань, що вивчають людину, її культуру, свідомість і суспільство, на відміну від природничих і технічних наук. Таким чином, гуманітарна політика поєднує у собі ідеї гуманізму та практику державного управління.

Гуманітарну політику можна визначити як систему дій та рішень, спрямованих на створення умов для соціального й духовного розвитку, захисту прав і свобод людини, задоволення її духовних потреб, розкриття творчого потенціалу та забезпечення інтелектуальної й культурної безпеки. Її фундаментом є визнання невід’ємних прав людини та права кожного на гідне життя незалежно від національності, віку, статі, релігії чи соціального статусу. Суб’єктами гуманітарної політики виступають держава, органи влади, місцеве самоврядування, політичні сили, громадські об’єднання та окремі громадяни.

Гуманітарна політика держави – це цілеспрямована діяльність держави, спрямована на створення умов для соціального, інтелектуального, духовного розвитку людини та суспільства, забезпечення їх безпеки, реалізацію духовних потреб та збагачення творчого потенціалу.

Українські науковці по-різному підходять до трактування поняття

«гуманітарна політика», розкриваючи його сутність та змістові характеристики.

Гуманітарну політику також розглядають як комплекс заходів держави, спрямованих на формування умов для розвитку гуманітарної сфери суспільства. Гуманітарна політика включає визначення пріоритетів гуманітарного розвитку, забезпечення дотримання прав людини, підтримку освіти, науки, культури, охорони здоров'я, а також збереження духовних і культурних цінностей [32].

О. Кресіна визначає гуманітарну політику як систему державних дій, спрямованих на забезпечення духовного, культурного та інтелектуального розвитку людини і суспільства. Дослідниця підкреслює, що така політика має на меті гармонізацію відносин між державою і громадянином, утвердження гуманістичних цінностей та створення умов для реалізації творчого потенціалу особистості [27].

В. Кремень трактує гуманітарну політику як невід'ємний складник соціальної політики держави. Він наголошує, що гуманітарна політика має не лише захищати базові права і свободи, а й формувати інтелектуальний та духовний потенціал нації, забезпечуючи розвиток науки, культури та освіти як стратегічних ресурсів суспільного поступу [25].

Таким чином, аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що українські дослідники розглядають гуманітарну політику як багатогранне явище, яке поєднує державне регулювання соціально-культурної сфери з утвердженням гуманістичних цінностей, розвитком духовного та інтелектуального потенціалу особистості й суспільства.

Державна гуманітарна політика – це цілеспрямована діяльність держави, що здійснюється через виконавчу, законодавчу та судову владу, із залученням громадськості. Її метою є підвищення якості життя та духовно-інтелектуального рівня особистості як в інтересах людини, так і держави загалом.

Вона тісно пов'язана із соціальною політикою. Якщо соціальна політика

переважно дбає про матеріальний добробут і соціальний захист, то гуманітарна зосереджується на духовному, інтелектуальному та культурному розвитку суспільства, а також на збереженні національних і загальнолюдських цінностей.

На міжнародному рівні гуманітарна політика означає заходи для захисту життя та гідності людей, боротьбу з голодом, хворобами, неписьменністю, допомогу біженцям і жертвам катастроф, а також протидію тероризму. Її реалізують як держави, так і міжнародні організації – ООН, ВООЗ, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, МОП, Червоний Хрест.

З гуманітарною політикою пов'язане поняття «гуманітарний потенціал нації», що відображає стан здоров'я населення, рівень освіти, духовності, моральності, культури та соціальної солідарності.

У структурі суспільства виділяють три взаємопов'язані сфери – економічну, політичну та гуманітарну. Саме остання забезпечує реалізацію духовного потенціалу особистості, її добробут, здоров'я та безпеку.

Конституція України ґрунтується на гуманістичних принципах, проголошуючи людину, її життя, гідність і права найвищою соціальною цінністю. Держава несе відповідальність за їх забезпечення та гарантує гідні умови існування громадян.

Серед основних напрямів гуманітарної політики України – розвиток освіти, науки, культури, охорони здоров'я, захист довкілля, підтримка духовності, сприяння зайнятості, розширення міжнародної співпраці та участь у програмах ООН.

Гуманітарна політика охоплює культурну, освітню, наукову, релігійну та медичну сфери, а також туризм, спорт і фізичну культуру.

Усі ці напрями реалізуються державними органами та місцевим самоврядуванням з метою формування національної свідомості, захисту конституційних цінностей та консолідації суспільства.

Визначення від різних авторів:

«Державна гуманітарна політика – це системна і послідовна діяльність

держави у відносинах з людиною, зокрема, суспільством в цілому, що здійснюється через органи виконавчої, законодавчої та судової влади при залученні громадськості і з урахуванням основних прав людини; мета – досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості та забезпечення національних інтересів держави.» – сформульовано в низці фахових робіт з держуправління та соціальної політики й узагальнено в навчальних матеріалах [32].

Стосовно принципів гуманітарної політики, можна виділити те, що вони мають бути узгоджені з основоположними правовими нормами, закріпленими як у національному законодавстві, так і в міжнародних актах. Передусім вони спираються на Конституцію України, а також на ключові міжнародні документи – зокрема Загальну декларацію прав людини 1948 року та міжнародні пакти про права людини.

Першим базовим принципом виступає пріоритет загальнолюдських цінностей. Одним із головних завдань державотворення є формування правової держави, у якій юридичними засобами забезпечено максимальну реалізацію, охорону та захист основних прав людини. Держава повинна діяти у відповідності до цих прав та нести відповідальність перед людиною за власну діяльність. У Декларації про державний суверенітет, Акті проголошення незалежності та Конституції України закріплено курс на створення демократичної, правової, соціальної та соборної держави. Україна також ратифікувала ключові міжнародні угоди, що гарантують права людини. Цей принцип визначає спрямованість гуманітарної політики на забезпечення громадянам реального доступу до систем освіти, охорони здоров'я та культури.

Другим принципом є визнання багатоманітності. Гуманітарна політика повинна будуватися на конституційній забороні встановлення будь-якої ідеології як обов'язкової для всіх. Кожен громадянин чи об'єднання громадян має право вільно обирати й дотримуватись тих ідейних орієнтирів, які вважає прийнятними. З цієї ж причини забороняється цензура, хоча поширення

ідеологій, що пропагують війну, насильство, фашизм або суперечать нормам моралі та права, є неприпустимим. Реалізуючи гуманітарну політику, органи влади повинні враховувати культурну й регіональну різноманітність України, уникаючи надмірної уніфікації. Саме у збереженні багатства традицій, культур і звичаїв регіонів криється важливий ресурс розвитку держави.

Наступним принципом є підтримка української нації. Йдеться про сприяння її консолідації, розвиткові історичної пам'яті, культури та традицій, а також про забезпечення потреб українців, які мешкають за кордоном. Особливої ваги набуває врахування багатовікової, часом драматичної історії українського народу. Паралельно важливим є принцип підтримки національних спільнот, що проживають в Україні. Це означає, що гуманітарна політика повинна ґрунтуватися на засадах сприяння розвитку етнічної, мовної, культурної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин країни.

Рівень цивілізованості суспільства визначається ступенем його гуманістичності, а головною цінністю має бути людина. Політико-гуманістичні норми виступають критерієм реального забезпечення прав і свобод громадян, дотримання державою як внутрішнього законодавства, так і міжнародного права. Принцип гуманізму повинен посідати провідне місце серед засад соціальної та гуманітарної політики. Саме гуманізм як фундаментальний принцип суспільного розвитку здатний створити найсприятливіші умови для самореалізації кожної особистості та забезпечити зовнішньополітичну орієнтацію України на органічне входження до світової спільноти.

Гуманітарна політика держави проявляється у системному та послідовному здійсненні заходів, спрямованих на підтримку гуманітарного розвитку суспільства відповідно до визначених пріоритетів і загальнонаціональних інтересів.

Її ідейним підґрунтям виступає Конституція України, яка закріплює гуманістичні принципи державності. Так, у статті 3 проголошується:

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [22].

У Конституції також закріплено, що Україна є соціальною державою (ст. 1, 3). Її завданням є забезпечення гідних умов життя для всіх громадян. Ідея соціальної держави базується на принципі захисту людини як найвищої цінності, а сама держава покликана втручатися у соціальні та економічні процеси з метою збереження стабільності та добробуту населення [22].

Науковець М. Лукашевич визначає низку ключових напрямів, які відображають структуру гуманітарної політики держави [31]. Серед них можна виділити визначення та постійний контроль рівня гуманітарного розвитку України (за індексом ООН: тривалість життя, рівень освіти, рівень доходу); створення умов для реалізації прав людини; формування системи соціального захисту населення та підвищення загального добробуту; впровадження сучасної системи охорони здоров'я; сприяння зайнятості населення; збереження інтелектуального потенціалу та розвиток національної системи освіти з урахуванням міжнародного досвіду; гуманізація освіти та виховання молоді; розвиток культури та мистецтва, охорона навколишнього середовища й історичної спадщини; створення сучасної інформаційної мережі та доступу до міжнародних культурно-освітніх програм; міжнародне співробітництво у гуманітарній сфері та участь у програмах ООН; миротворча діяльність; впровадження гуманітарних аспектів у державну службу; створення спеціальних громадських гуманітарних служб і фондів.

Можна визначити, що гуманітарна політика охоплює різні сфери суспільного життя, які визначаються її пріоритетами. Серед пріоритетів виділяють культурну політику як розвиток духовного потенціалу особистості й суспільства, гарантія свободи творчості, забезпечення доступності культурних послуг [24], а також наукову політику як формування

інтелектуального потенціалу нації, інтеграція української науки у світовий простір, підвищення її суспільного статусу; освітню політику як забезпечення доступності освіти, розвиток усіх її галузей, впровадження зарубіжного досвіду, збереження здобутків української освіти [4], охорону здоров'я як забезпечення доступної медичної допомоги, створення умов для здорового способу життя, запровадження нових моделей фінансування системи охорони здоров'я; релігійну політику як гарантування свободи віросповідання, рівності релігійних організацій, створення умов для духовного розвитку та формування моральних засад суспільства; політику у сфері туризму, спорту та фізичної культури – розвиток фізичного та духовного потенціалу громадян, стимулювання внутрішнього та міжнародного туризму, формування конкурентоспроможного туристичного продукту.

Реалізація гуманітарної політики має здійснюватися у взаємодії всіх органів державної влади та місцевого самоврядування. Її стратегічною основою виступають ідеї національної консолідації, формування громадянської та національної свідомості, захист цінностей, закріплених у Конституції України, а також прагнення до єдності й суспільної злагоди.

1.2. Методологічні підходи до формування та реалізації гуманітарної політики

У процесі розвитку держави, зростання складності її інституцій та збільшення суспільних потреб ключовим завданням стає модернізація гуманітарної та соціальної сфер. Це передбачає переосмислення пріоритетів у галузях освіти, науки, культури та соціального захисту. Основною метою визначається створення умов для подальшого світоглядного, освітнього та культурного розвитку людини й суспільства, що можливе лише за умови належного фінансування, забезпечення інфраструктури та накопичення інтелектуального потенціалу декількох поколінь.

Водночас попередні досягнення можуть бути швидко знищені внаслідок

воєнних конфліктів. Події, пов'язані з російською агресією, підтвердили цю небезпеку. Щоденні руйнації вимагають пошуку нестандартних рішень для задоволення гуманітарних і соціальних потреб українського суспільства.

Вторгнення Росії завдало Україні значних економічних та гуманітарних втрат, посилило фінансовий тиск на державний бюджет, порушило торговельні зв'язки, змусило мільйони громадян залишити домівки та спричинило масштабні руйнування інфраструктури. Наслідком стали й довготривалі соціально-економічні ризики. За прогнозами, у 2022 році скорочення ВВП може становити близько 45%. Залежно від тривалості бойових дій, рівень бідності може зрости до 70% населення.

Сучасна війна Росії проти України наочно показує масштабну та цілеспрямовану інформаційну маніпуляцію, яку держава-агресор здійснює щодо власного населення. Більшість громадян РФ, під впливом пропаганди, схвалюють дії політичного та військового керівництва, що фактично легітимізує його злочинну агресію проти України та зумовлює відсутність масових протестів усередині країни. Водночас для України постає гостра проблема забезпечення інформаційної безпеки, оскільки інформаційний простір залишається одним із ключових напрямів гібридного впливу противника [23].

За станом на 31 березня 2022 року близько 4 млн осіб виїхали за кордон як біженці, а ще 6,5 млн стали внутрішньо переміщеними особами. У найближчій перспективі ключовими завданнями для держави визначаються збереження макроекономічної стабільності, надання базових державних послуг і забезпечення гуманітарної підтримки. У середньостроковому вимірі особливо небезпечними є втрата виробничого та експортного потенціалу, а також зменшення людського капіталу, що матиме довготривалі негативні наслідки для економіки й суспільства. За даними досліджень, частка громадян з доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум у 2022 році може зрости до 70% (порівняно з 18% у 2021 р.). Якщо ж брати за основу міжнародний критерій бідності (5,5 дол. США на день), то кількість людей за

цією межею зросте до 19,8% (1,8% у 2021 р.), при цьому ще 59% населення перебуватимуть у зоні вразливості до бідності [79]. З огляду на зазначені наслідки, у процесі формування майбутньої гуманітарної та соціальної політики в умовах післявоєнної відбудови України важливо звернутися до осмислення цих понять як у науковій літературі, так і в чинному законодавстві.

Відповідно до Конституції, Україна є соціальною державою, у якій людина визнається найвищою соціальною цінністю та має гарантоване право на соціальний захист [22]. Соціальний характер держави передбачає створення та реалізацію ефективної соціальної політики, що має гарантувати права людини, а також забезпечувати належний рівень функціонування освітньої, культурної, медичної систем, соціального захисту та безпечного довкілля. Соціальна сфера об'єднує різні напрями, що стосуються задоволення потреб і цінностей населення, гарантування економічної та соціальної безпеки (заробітна плата, соціальне страхування, пенсійне забезпечення, допомога тощо), організації суспільної інфраструктури (медичні, освітні, культурні, побутові послуги) та регулювання соціальних відносин [2].

Політика у своєму загальному розумінні являє собою систему з визначеними цілями, інтересами та завданнями, а також засобами й методами їх досягнення у межах певного суспільного устрою [28]. Відтак, соціальна політика може бути визначена як комплекс заходів органів державної влади та господарюючих суб'єктів, спрямованих на захист населення від зниження рівня життя, забезпечення доступу до необхідних благ і послуг, а також задоволення духовних і культурних потреб. До ключових напрямів соціальної політики в Україні належать: підвищення доходів населення, розвиток системи зайнятості та охорони праці, соціальний захист і страхування, пенсійне забезпечення, демографічна політика, а також розвиток культури, освіти та охорони здоров'я [48].

Гуманітарна політика у сучасних умовах розглядається як система, яка координує діяльність різних суб'єктів з метою досягнення збалансованого розвитку гуманітарної сфери, забезпечення інтелектуальної та соціальної

безпеки, створення умов для культурного й освітнього розвитку суспільства, формування та реалізації творчого потенціалу людини [24]. Вона охоплює широкий спектр завдань – від модернізації освітньої інфраструктури й розвитку інформаційного простору до збереження культурних надбань і забезпечення духовної єдності.

Функції гуманітарного управління належать до ключових функцій публічного управління та спрямовуються на підвищення інтелектуального й культурного потенціалу суспільства через розвиток культури, реформування освітньої сфери, удосконалення інформаційного середовища, підтримку фізичного й духовного розвитку громадян [2]. Управління гуманітарною безпекою держави здійснюється шляхом впровадження стратегічних заходів та рішень, спрямованих на захист суспільних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [20].

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [13], внутрішня гуманітарна політика визначає ключові напрями державної діяльності у цій сфері. Серед них: утвердження та поширення української мови, розвиток системи освіти і науки, інтеграція освітнього простору до європейського та світового, сприяння культурному розвитку та підтримка мистецтва, гарантії свободи слова й доступу до інформації, розвиток охорони здоров'я, спорту та фізичної культури, формування активної громадянської позиції й залучення молоді до суспільного життя.

Таким чином, державна гуманітарна політика охоплює широкий перелік сфер – від мовної та культурної до освітньої та медичної, визначаючи стратегічні завдання та напрями розвитку країни. Вона спрямована на утвердження гуманістичних цінностей, збереження єдності суспільства, розвиток національної ідентичності та зміцнення інтелектуального потенціалу української нації.

Щодо типів підходів до формування гуманітарної політики, можна виділити наступні: нормативно-правовий, системний, інституційний,

ціннісно-ідеологічний, соціально-функціональний та порівняльно-історичний.

Нормативно-правовий підхід базується на аналізі законодавчих та підзаконних актів, які регламентують гуманітарну сферу. Визначальним є формування гуманітарної політики як системи норм, правил і принципів, закріплених у Конституції та законах України (наприклад, «Про освіту», «Про культуру», «Про інформацію», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» тощо). Цей підхід наголошує, що гуманітарна політика – це юридично врегульована діяльність держави щодо забезпечення прав і свобод людини у гуманітарній сфері. Згідно з позицією С. Телешуна, гуманітарна політика розглядається передусім як система правил, принципів та норм, що регулюють гуманітарну сферу та забезпечують реалізацію прав і свобод громадян у ній [52]. Такий підхід підкреслює юридичну визначеність та інституційне закріплення гуманітарної політики.

В інституційном підході акцент робиться на діяльності органів державної влади та громадянського суспільства, які формують і реалізують гуманітарну політику. Досліджується система суб'єктів: парламент, уряд, міністерства (особливо МОН, Мінкультури, МОЗ), місцеве самоврядування, а також роль неурядових організацій та міжнародних інституцій.

Гуманітарна політика тут розглядається як результат взаємодії різних інституцій, їхніх функцій та компетенцій. На думку представників цього підходу, гуманітарна політика формується і реалізується через діяльність відповідних інститутів – парламенту, уряду, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства [29]. У цьому контексті гуманітарна політика постає як результат взаємодії суб'єктів, їхніх повноважень і компетенцій.

Ціннісно-ідеологічний підхід розглядає гуманітарну політику як інструмент утвердження національних цінностей, ідентичності та духовних орієнтирів суспільства. Важливим є вплив гуманітарної політики на формування світогляду, єдності нації, зміцнення культурного простору, мови,

традицій. В Україні цей підхід має особливе значення в умовах війни, адже гуманітарна політика стає засобом захисту національної ідентичності та протидії інформаційно-культурній агресії. На думку Л. Губерського, гуманітарна політика є важливим інструментом формування національної ідентичності, духовних орієнтирів та консолідації суспільства [6]. У цьому підході акцент робиться на захисті національних цінностей, культурної спадщини, мови та світоглядних засад розвитку суспільства.

Соціально-функціональний підхід орієнтується на роль гуманітарної політики у забезпеченні соціальної стабільності та розвитку суспільства. У цьому контексті гуманітарна сфера трактується як механізм реалізації соціальних прав (освіта, охорона здоров'я, культура, соціальний захист), що створює умови для життєдіяльності людини. Тут головний акцент робиться на практичних функціях гуманітарної політики: підвищення рівня життя, доступність послуг, гарантії соціальної безпеки. І. Надольний вважає, що головним завданням гуманітарної політики є створення умов для соціальної стабільності, забезпечення рівного доступу до освіти, культури, медицини та соціального захисту [34]. У такій інтерпретації гуманітарна політика постає як практичний механізм гарантування базових прав людини та підвищення якості життя.

Системний підхід розглядає гуманітарну політику як цілісну систему, що включає сукупність цілей, завдань, принципів, суб'єктів та механізмів реалізації. Особливість цього підходу – аналіз взаємозв'язків між окремими елементами гуманітарної сфери (освіта, культура, наука, інформаційна політика, соціальний захист) та їхня узгодженість із загальною стратегією розвитку держави. Його представники трактують гуманітарну політику як комплексну систему, що поєднує цілі, завдання, напрями та механізми реалізації у єдиному цілісному процесі [30]. Цей підхід дозволяє розглядати гуманітарну сферу як взаємопов'язаний простір освіти, культури, науки, охорони здоров'я, інформаційної політики та соціального захисту.

Порівняльно-історичний підхід застосовується для дослідження

еволюції гуманітарної політики в різні історичні періоди та в різних країнах. Дозволяє побачити, як змінювалися акценти (від ідеологізації в радянський час до орієнтації на права людини й європейські стандарти сьогодні). Аналіз гуманітарної політики у порівняльному вимірі дозволяє виявити особливості її еволюції в різні історичні періоди та визначити відмінності у світовому та національному досвіді [3]. Цей підхід допомагає простежити трансформацію гуманітарних пріоритетів від радянської доби до сучасної демократичної України.

Зміни в економічному, політичному та соціокультурному середовищі зумовлюють потребу у нових підходах до реалізації державної політики у різних сферах. Планування практичних кроків для втілення конкретних напрямів політики є усталеною нормою державного управління, що покладається на органи виконавчої влади.

В умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України розробка та впровадження заходів з ефективної реалізації гуманітарної політики набуває стратегічного значення. Це стає ключовою передумовою забезпечення сталого розвитку держави. Гуманітарна політика вимагає гнучкості, адаптивності до нових викликів і загроз та повинна виступати дієвим інструментом відстоювання національних інтересів України.

Як соціально-політичний феномен гуманітарна політика охоплює розвиток науки, освіти, культури, етнонаціональних відносин, мовної політики та інших суміжних сфер. Саме ці напрями створюють фундамент для посилення суспільної єдності, зростання рівня людського капіталу й зміцнення соціально-економічного потенціалу держави. Водночас вона виконує роль важливого чинника легітимізації публічної влади та може реалізовуватись через механізми стратегічних комунікацій. Її зміст полягає у системі цілей, принципів, механізмів і заходів, спрямованих на забезпечення умов для всебічного гуманітарного розвитку суспільства, розкриття його інтелектуального потенціалу, а також створення можливостей для духовної і творчої самореалізації особистості в межах освітньої, наукової та культурної

динаміки [37].

Стабільність функціонування гуманітарної політики значною мірою залежить від збереження сталих ціннісних орієнтирів та наявності об'єднуючого суспільного ідеалу, що забезпечує стійкість соціальних систем. У цьому контексті важливим механізмом публічного управління виступає ідеологічна соціалізація – процес засвоєння індивідом фундаментальних економічних, культурних, політичних і безпекових норм та цінностей [21].

Державна гуманітарна політика має ґрунтуватися на пошуку оптимального співвідношення між прямими та непрямыми методами регулювання гуманітарної сфери. На відміну від громадських інституцій, система публічного управління претендує на цілісність у розв'язанні гуманітарних проблем через призму загальнонаціональних інтересів. Для цього необхідно використовувати сучасні технології стратегічного планування.

Вибір конкретних інструментів і методів планування гуманітарної політики визначається складною сукупністю внутрішніх та зовнішніх факторів. У цьому процесі виділяють наступні інструменти стратегічного управління: комплексні процесні інструменти (Гарвардська модель, логічний інкременталізм, управління зацікавленими сторонами, стратегічне управління); частково процесні інструменти (стратегічні переговори, управління стратегічними питаннями, стратегічне планування як основа інновацій); змістовні інструменти (портфельні підходи та конкурентний аналіз). Зазначені інструменти не є взаємовиключними і базуються на схожій логіці послідовних управлінських дій. У сфері гуманітарної політики вони реалізуються через системні підходи [68]. Серед яких можна навести планувальний (довгострокова перспектива); узгоджувальний (баланс внутрішніх ресурсів із зовнішніми загрозами й можливостями); емерджентний (адаптація до змін у разі потреби); позиційний (підкреслення переваг обраних заходів); ресурсний (раціональне використання ключових ресурсів); зацікавлених сторін (орієнтація на інтереси стейкхолдерів).

Концепція планування реалізації гуманітарної політики має включати: аналіз зовнішнього середовища (економічних, політико-правових, соціальних, технологічних, міжнародних факторів); оцінка стратегічного потенціалу наявних ресурсів та цільових груп; визначення місії і цілей заходів; внутрішня діагностика органів влади (оцінка сильних і слабких сторін); розробка і вибір альтернативних стратегій; формування розгорнутої програми дій із зазначенням термінів та виконавців; безпосередня реалізація заходів; оцінка результативності та зворотний зв'язок [57].

Для підвищення ефективності цього процесу застосовуються допоміжні операції: декомпозиція цілей, визначення послідовності робіт, оцінка обсягів і тривалості виконання, розрахунок ресурсів, складання графіків і планів реалізації, формування критеріїв успіху.

Управління ризиками у сфері гуманітарної політики передбачає [56]. моніторинг соціального середовища для швидкого реагування на зміни та мінімізації негативних наслідків, стратегічне планування діяльності системи національної безпеки з прогнозуванням динаміки подій і завчасною розробкою компенсаторних заходів, використання механізмів міжнародної безпеки, що дозволяє нейтралізувати зовнішні загрози завдяки співпраці зі світовою спільнотою.

Висновки до 1 розділу

Гуманітарна політика ґрунтується на визнанні людини центральною цінністю суспільного розвитку та основоположним суб'єктом соціальних змін. Термін «гуманітарний» походить від «гуманізм», який у XV–XVI ст. утвердив людину як найвищу цінність. У широкому розумінні гуманітарна сфера охоплює знання про людину, її культуру і суспільство, поєднуючи ідеї гуманізму та практики державного управління.

Гуманітарна політика є системою цілеспрямованих дій і рішень для розвитку особистості, захисту прав і свобод людини та задоволення її духовних і інтелектуальних потреб. Її основою є принцип невід'ємності прав

людини незалежно від етнічної, релігійної чи гендерної приналежності.

Її формування базується на поєднанні кількох методологічних підходів, кожен з яких висвітлює окремі складові управління гуманітарною сферою. Так, нормативно-правовий підхід забезпечує юридичну визначеність політики, інституційний – підкреслює роль органів влади та громадянського суспільства, а ціннісно-ідеологічний – сприяє зміцненню національної ідентичності; соціально-функціональний підхід орієнтує на практичне забезпечення соціальних прав, системний – дозволяє розглядати гуманітарну політику як цілісну структуру, а порівняльно-історичний – виявляє її еволюцію у світовому та національному вимірах.

Ефективність гуманітарної політики залежить від чітких стратегічних цілей, збалансованості управлінських методів та здатності держави гнучко реагувати на виклики. В умовах воєнної агресії вона набуває стратегічного значення як інструмент захисту інформаційного простору, культурної спадщини та духовної стійкості суспільства.

Отже, гуманітарна політика постає важливим чинником державотворення, який поєднує ціннісні орієнтири суспільства з механізмами публічного управління, забезпечуючи стійкість, безпеку й поступальний розвиток України.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Генеза та нормативно-правові основи гуманітарної політики України

Після здобуття незалежності держава успадкувала централізовану радянську систему управління гуманітарною сферою, в якій державно-ідеологічні функції часто домінували над правами громадян і громадською ініціативою. Перехід до ринкової економіки та політична нестабільність 1990-х призвели до «вакууму» фінансування й управління в культурі, освіті та науці: заклади культури втратили державні субсидії, освітні та наукові інституції переживали структурні зміни, а законодавчий простір формувався поступово й часто фрагментарно. Водночас цей період дав поштовх культурному відродженню, появі нових громадських ініціатив і відкриттю культурного простору для міжнародної взаємодії [67].

Після проголошення незалежності в 1991 році Україна розпочала формування власної гуманітарної політики, орієнтуючись на інтеграцію в європейський культурний та освітній простір. На початковому етапі державна гуманітарна політика була спрямована на відновлення національної ідентичності, розвиток української мови, культури та освіти. Важливим кроком стало ухвалення Закону України «Про мови в Українській РСР» у 1989 році, який закріплював статус української мови як державної [16]. Цей закон став основою для подальшого розвитку мовної політики в країні.

У 1990-х роках, в умовах економічних труднощів та політичної нестабільності, гуманітарна сфера стикалася з численними викликами. Проте, незважаючи на обмежені ресурси, держава продовжувала підтримувати розвиток національної культури та освіти. Важливим кроком стало створення Національної академії наук України, яка стала центром наукового розвитку та інтелектуального потенціалу країни.

У кінці 1990-х – на початку 2000-х держава почала формувати спеціальний законодавчий інструментарій, який поступово кодифікував порядок державної участі в гуманітарній діяльності. Одним із прикладів є Закон «Про гуманітарну допомогу» (1999), який узаконив процедури отримання, розподілу та контролю над гуманітарною допомогою в Україні і став базою для співпраці держави з донорськими та громадськими акторами під час криз. Це сприяло формалізації механізмів взаємодії влади та неурядових акторів у випадках надзвичайних ситуацій.

Цей закон став основою для регулювання ввезення та розподілу міжнародної допомоги в період кризи 2014+ і надалі [9].

У 2000-х роках, з наближенням до європейських стандартів, Україна розпочала активну інтеграцію в міжнародні культурні та освітні структури. У 2014 році було підписано Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що передбачало гармонізацію українського законодавства з європейськими нормами, зокрема в сфері освіти та культури. Це сприяло модернізації освітньої системи, впровадженню нових стандартів та програм, а також розвитку культурних обмінів.

Щодо інтеграції в європейський гуманітарний простір, можна зазначити що Після Помаранчевої революції 2004 року в Україні відбулися значні політичні зміни, які вплинули на формування гуманітарної політики. Влада почала активно орієнтуватися на європейські стандарти в різних сферах, зокрема в освіті, культурі та мовній політиці.

У 2005 році Україна приєдналася до Болонського процесу, підписавши Бергенську декларацію. Це стало важливим кроком у реформуванні вищої освіти та інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір. Згідно з доповіддю Національного офісу Erasmus+ в Україні, під час цього періоду було реалізовано низку ініціатив, спрямованих на адаптацію української вищої освіти до європейських стандартів, зокрема впровадження кредитно-модульної системи навчання та забезпечення мобільності студентів і викладачів[35].

У 2005 році було ухвалено Концепцію національної культурної політики на 2005-2007 роки, яка визначала основні напрями розвитку культури в Україні. Згідно з цією концепцією, основними принципами державної культурної політики були прозорість, демократичність, толерантність та системна інтеграція. Вона також підкреслювала важливість розвитку культури як стратегії соціально-економічного розвитку на національному та місцевому рівнях[5].

У квітні-травні 2014 року після подій Євромайдану та анексії Криму на сході України розгорілися збройні протистояння у Донецькій і Луганській областях. Це спричинило масові переміщення населення, руйнування інфраструктури та нагальні гуманітарні потреби (харчування, житло, медична допомога, захист цивільного населення). Міжнародні агенції та аналітичні огляди зафіксували швидке наростання гуманітарної кризи восени 2014 р. і наголосили, що уряд був неготовим до масштабного IDP-шоку, тож потребував оперативної підтримки від ООН і НУО.[75].

У 2014 році був прийнятий ключовий закон, що кодифікував статус ВПО, гарантії їхніх прав та визначив повноваження органів виконавчої влади щодо реєстрації, соціальної підтримки, забезпечення житлом, доступу до послуг тощо. Закон також уповноважив Кабінет Міністрів координувати заходи з ВПО та встановив процедури реєстрації, а саме Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [11].

Рішення Кабінету Міністрів про єдину систему реєстрації №509 у 2014 році – створило механізм уніфікованої реєстрації внутрішньо переміщених осіб (сертифікат ВПО), що дало можливість державі обліковувати постраждалих і надавати адресну допомогу. Практика реєстрації та операцій з базою даних потім модернізувалася. Також можна доповнити цей список численні постанови КМУ та накази профільних міністерств (соцполітика, МОЗ, МОН, Мінкультури) визначали порядок тимчасових виплат, виплати пенсій ВПО, переведення медичної/освітньої підтримки, а також процедури розмитнення гуманітарних вантажів (митні спрощення). Законодавство з

часом доповнювалося й уточнювалося у відповідь на практичні виклики 2014-2018 рр.

У 2016 році було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб державний орган, покликаний координувати політику щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій, повернення і підтримки ВПО; водночас функції координації реалізовувалися також через інші агенції та кластери співпраці з міжнародними партнерами. Створення міністерства відображало потребу в окремому органі для комплексної політики щодо ТОТ і ВПО.

Система реєстрації та «Єдина інформаційна база» – 2014-2015 рр. ухвалені рішення запровадили механізми реєстрації ВПО (IDP-certificate) та створення інформаційного обліку, що дозволило цілеспрямовано виплачувати допомогу і планувати інтервенції. Оцінки показували, що початкова система була неідеальною (проблеми охоплення, технічні помилки), але дала державі основу для адресної допомоги [64]. для координації гуманітарної відповіді в Україні активно працювали міжнародні гуманітарні кластери (ОСНА, Protection, Shelter, Health, Education), які налагоджували партнерство між владою, НУО та донорськими агентствами. Це дозволяло планувати спільні гуманітарні операції, стандартизувати оцінки потреб і розподіляти ресурси.

Ситуація яка виникла у 2013 році та дії Українських представників та Уряду дозволяють нам провести приблизний аналіз рішень та програм тощо, які уряд запровадив для пом'якшення наслідків конфлікту на сході України.

Запроваджено сертифікат ВПО та механізм реєстрації, що відкрив доступ до тимчасової фінансової допомоги, адресних виплат та соціальних послуг. Розмір і види допомоги та порядок їх надання змінювалися (одноразові та періодичні виплати, компенсації витрат на проживання, соціальна допомога для найвразливіших категорій).[63]. Забезпечено механізми перерахунку та виплати пенсій для ВПО/переселенців (механізми відновлення виплат у новому місці перебування). Були введені спеціальні адміністративні процедури для відновлення пенсій і перенаправлення соціальних виплат [11].

Держава організовувала притулки, гуртожитки та тимчасове розміщення; місцева влада використовувала школи, гуртожитки й приміщення комунального фонду для тимчасового розміщення. Одночасно діяли масштабні ініціативи зі сторони НУО й волонтерів для надання житла та побутової допомоги[66]. МОЗ організовував доставку медикаментів, мобільні бригади, доступ ВПО до надання первинної та невідкладної допомоги; міжнародні партнери (ВООЗ, MSF тощо) допомагали у постачанні і тренінгах. Також запроваджували механізми відновлення доступу до медичних послуг у приймаючих регіонах [74]. ВПО-діти інтегрувалися в місцеві школи; уряд ухвалив програми підтримки школярів-переселенців, доповнення вчительських ресурсів і часткове фінансування для адаптації навчальних закладів. Паралельно розвивалася програма «Нова українська школа» (згодом), яка мала й адаптаційний ефект для системи освіти.[59]. На основі закону про гуманітарну допомогу і відповідних рішень впроваджувалися спрощення митного оформлення гуманітарних вантажів, щоб залучити міжнародну допомогу та скоротити час доставки.

Програми психологічної реабілітації, соціальної адаптації й збереження культурної інфраструктури («м'яка сила» у відновленні соціальної тканини) – розгорталися як державними, так і громадськими ініціативами за підтримки міжнародних донорів [61].

Після Революції Гідності 2014 року та початку збройного конфлікту на сході України, гуманітарна політика зазнала значних змін. В умовах війни держава зосередила увагу на збереженні національної ідентичності, підтримці культурної спадщини та розвитку освіти в умовах кризових ситуацій. Було розроблено ряд стратегій та програм, спрямованих на підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення зруйнованих культурних об'єктів та забезпечення доступу до освіти в умовах конфлікту.

Окрім прийнятих дій та нормативно-правової діяльності держави, яка була ефективна, можна також і виділити проблемні моменти виявлені з 2014 року до повномасштабного вторгнення. Хочу виділити наступні як, самі

важливіші.

Початкова неготовність держави – уряд і місцеві адміністрації були не готові до масового переміщення та швидко зростаючих потреб, що призвело до хаотичних рішень на початковому етапі.

Технічні й інформаційні прогалини у реєстрації – перші версії реєстру ВПО мали прогалини, що ускладнювало точний облік і адресну допомогу (хоча згодом система була вдосконалена).

Нерівномірна спроможність регіонів – децентралізація передала функції на місця, але не всюди були готові фінанси/кадри для оперативного надання послуг.

Залежність від зовнішнього фінансування – міжнародна допомога була значною, але волатильною; довгострокове фінансування та відновлення залишалися викликом.

Ризик перетворення гуманітарної підтримки у політичний інструмент – координація між гуманітарними і політичними інтересами іноді була непрозорою, що ускладнювало нейтральність та неупередженість допомоги.

Щодо мовної складової гуманітарної політики, можна виділити той факт, що до 2012 року вона була спрямована на забезпечення функціонування української мови як державної, водночас визнаючи права національних меншин на використання своїх мов. У 2012 році був ухвалений Закон України «Про засади державної мовної політики», який надавав регіональним мовам статусу в тих областях, де національні меншини становили понад 10% населення. Однак цей закон викликав значні суперечки та був скасований у 2014 році після Революції Гідності [14]. Після Революції Гідності Україна розпочала активні реформи в освітній сфері, спрямовані на інтеграцію до європейського освітнього простору. Одним із ключових кроків стало ухвалення Закону України «Про вищу освіту» у 2014 році, який визначив нові принципи організації вищої освіти, зокрема автономію університетів, академічну доброчесність та забезпечення якості освіти. Цей закон також сприяв впровадженню кредитно-модульної системи навчання та забезпеченню

мобільності студентів і викладачів [8].

У мовній сфері після 2014 року було ухвалено ряд законодавчих актів, спрямованих на забезпечення функціонування української мови як державної. Одним із ключових кроків стало ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2019 році, який визначив обов'язковість використання української мови в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті, ЗМІ, державному управлінні та бізнесі [12].

У 2021 році держава продовжила імплементацію Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», розширюючи його застосування в освіті, медіа та державному управлінні. Водночас активно протидіяли інформаційній агресії та поширенню пропаганди, розробляючи нормативні акти щодо безпеки інформаційного простору та захисту мовного середовища.

У 2015 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що передбачало глибоку інтеграцію в різні сфери, зокрема в освіту. Це сприяло впровадженню європейських стандартів у систему вищої освіти, зокрема через програми Erasmus+ та інші ініціативи, які забезпечили мобільність студентів та викладачів, а також сприяли розвитку спільних освітніх програм з європейськими університетами.

У культурній сфері після 2014 року було розпочато активні реформи, спрямовані на розвиток національної культурної політики та підтримку креативних індустрій. У 2016 році було ухвалено Закон України «Про культуру», який визначив основні принципи державної культурної політики, зокрема децентралізацію управління, підтримку культурних ініціатив на місцевому рівні та розвиток культурних індустрій[15]. У 2017 році було створено Міністерство культури, молоді та спорту України, яке об'єднало функції з питань культури, молодіжної політики та спорту. Це сприяло більш ефективному управлінню в цих сферах та забезпеченню комплексного підходу до розвитку культури, молоді та спорту в Україні.

У 2020 році було ухвалено Закон України «Про державну підтримку

кінематографії в Україні», який передбачав фінансову підтримку українських фільмів, зокрема через створення Українського культурного фонду[10].

Культурна політика орієнтувалася на підтримку української мови, розвитку креативних індустрій та популяризації національної культури на міжнародній арені. Значну увагу приділяли захисту культурної спадщини та підтримці проєктів, що сприяють збереженню історичної пам'яті. Державна підтримка креативних індустрій включала фінансування українських кіно- та театральних проєктів, музичних фестивалів та освітніх програм.

Щодо системи освіти в Україні можна зазначити, що основним нормативним документом є Закон України «Про освіту» [17]. та Закон «Про вищу освіту» [8]. Ці закони закріплюють принципи доступності, інклюзивності та автономії навчальних закладів, а також гарантують академічну свободу. Вони визначають стандарти якості освіти, правила ліцензування та акредитації, а також механізми міжнародної інтеграції українських навчальних закладів. Окремо виділяється імплементація положень Болонського процесу, що забезпечує сумісність української системи освіти з європейськими стандартами.

Національна система освіти зосереджувалася на посиленні інклюзивності та цифровізації освітніх процесів. Продовжувалося впровадження принципів Болонського процесу, розвитку академічної мобільності та міжнародного співробітництва університетів. У 2022 році Міністерство освіти і науки України оновило Стратегію розвитку вищої освіти до 2032 року, яка передбачала впровадження сучасних технологій навчання, розвиток наукових досліджень та міжнародних партнерств [44].

Напередодні повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році гуманітарна політика України орієнтувалася на інтеграцію з європейським культурним та освітнім простором, збереження національної ідентичності та підтримку культурної різноманітності. Було продовжено реалізацію реформ у сфері освіти, культури та мовної політики, спрямованих на адаптацію до європейських стандартів та забезпечення прав національних меншин.

Україна зіштовхнулася з новими викликами: загрозою територіальної цілісності, необхідністю захисту національної ідентичності, забезпеченням прав національних меншин та підтримкою внутрішньо переміщених осіб. Водночас держава готувалася до кризових ситуацій, розробляючи плани збереження освітніх та культурних інституцій у надзвичайних умовах.

Незважаючи на позитивні зміни, цей період також був відзначений певними викликами та проблемами. Зокрема, спостерігалася недостатня ефективність реалізації реформ у гуманітарній сфері, зокрема в освіті та культурі. Це було пов'язано з низьким рівнем фінансування, відсутністю належної координації між різними державними органами та недостатньою підтримкою з боку громадянського суспільства.

До 24.02.2022р. гуманітарна політика України була результатом поступової трансформації: від пострадянської централізованої моделі до багатовимірної системи, в якій поєднувалися формалізовані нормативні рішення децентралізація управління, секторні реформи (освіта, культура, охорона здоров'я), посилення ролі громадянського суспільства та тісніша координація з міжнародними акторами. Ця конфігурація надала країні певну оперативну спроможність, але також проявила структурні вразливості: нерівномірність ресурсів між територіями, недостатню інституційну спроможність у низці регіонів, а також ризик надмірного покладання на волонтерський сектор при вирішенні функцій держави. Саме ці слабкі місця стали визначальними під час масового шоку 2022 р [45].

Еволюція гуманітарної політики України відображає прагнення держави до збереження та розвитку національної ідентичності, інтеграції в європейський культурний та освітній простір, а також адаптації до викликів, що постають перед країною в умовах війни та глобалізації. Таким чином, правове регулювання гуманітарної політики України створює комплексну систему норм і принципів, яка забезпечує розвиток освіти, культури, мови та прав національних меншин. Ця система дозволяє державі проводити гуманітарну політику послідовно, узгоджено з міжнародними стандартами та

адаптовано до сучасних викликів, таких як глобалізація та загрози національній безпеці.

2.2. Стан, тенденції та виклики реалізації гуманітарної політики в умовах воєнного стану

Вплив воєнного стану на гуманітарну сферу багатовимірний і потребує скоординованої політики, що одночасно реагує на нагальні операційні виклики (відновлення інфраструктури, доступ до базових послуг, захист людей), забезпечує середньострокові програми відновлення (освітні компенсації, консервація культурної спадщини, сталий соціальний захист) і створює інституційну здатність працювати в умовах обмеженого доступу й під загрозою безпеки (єдині реєстри, прозоре фінансування, захист журналістів).

В сфері освіти воєнний стан в Україні спричинив одночасно руйнування інфраструктури, системні переривання навчального процесу та глибокі соціально-психологічні наслідки для дітей, педагогів і сімей. Фізичні пошкодження шкіл і дитсадків – як прямий результат обстрілів, ракетних ударів і атак на енергетичну інфраструктуру – призвели до закриття частини закладів, релокації шкільних корпусів і переходу сотень тисяч учнів на змішану або дистанційну форму навчання; за узагальненими даними ООН/UNICEF, тисячі шкіл були пошкоджені або зруйновані, а значна частина дітей в різні періоди війни фактично втрачала регулярний доступ до очної освіти. Паралельно з цим удари по енергетичній інфраструктурі, перебої з постачанням води та опаленням створюють додаткові ризики для безпеки навчального процесу в холодну пору року і змушують школи облаштовувати укриття або організовувати навчання поза традиційними приміщеннями. Міністерство освіти неодноразово оновлювало методичні рекомендації щодо організації навчального процесу в умовах воєнного стану та ухвалило нормативні акти, що регламентують роботу закладів освіти, порядок організації дистанційного навчання, порядок роботи укриттів в школах і т.д.;

проте практична реалізація цих документів у регіонах ускладнена нерівномірним доступом до інтернету, бракованим технічним забезпеченням у переселенців і сімей з низьким доходом, а також психологічною травмою учасників освітнього процесу, що посилює освітню нерівність. Відповідно, гуманітарна політика у сфері освіти мусить поєднувати оперативні заходи (відновлення та утеплення шкіл, забезпечення генераторами, організація укриттів), середньострокові програми психологічної підтримки й навчальної компенсації втрат, а також цільові заходи для забезпечення доступу до інтернету й пристроїв для найуразливіших категорій [71].

Культурна сфера потерпає одночасно від прямих матеріальних збитків та від тривалих нематеріальних втрат, які важко відшкодувати. За даними ЮНЕСКО та суміжних моніторингових органів, сотні об'єктів культурної спадщини – церкви, музеї, бібліотеки, пам'ятки архітектури й археологічні об'єкти – були верифіковано пошкоджені або зруйновані з початку широкомасштабного вторгнення; масштаб цих ушкоджень змінювався з часом, і ЮНЕСКО регулярно оновлює свої підрахунки, підтверджуючи сотні випадків руйнувань. Крім прямих фізичних втрат, війна викликає системну кризу для інституцій культури: скорочення бюджетів, неможливість проводити публічні заходи і фестивалі, відтік працівників, ускладнення збереження музейних фондів та архівів. Це не тільки економічна шкода – руйнування культурних артефактів і пам'яток підриває локальну і національну ідентичність, послаблює соціальну тканину громад і створює довготривалі бар'єри для відновлення культурного життя після закінчення бойових дій. Одночасно з тим, міжнародні організації (ЮНЕСКО, міжнародні фонди та експертні мережі) надають технічну і фінансову допомогу у верифікації збитків, консервації артефактів і планах відбудови, що робить захист культурної спадщини одним із пріоритетів гуманітарної політики не тільки як питання культури, а й як елемент соціальної стійкості і післявоєнного відновлення. Конкретні приклади, зокрема повідомлення про пошкодження пам'яток світового значення, підкреслюють серйозність ризиків для

культурної спадщини та необхідність координації дій на національному й міжнародному рівнях [41].

Система соціального захисту опинилася під подвійним навантаженням: різко зросли потреби населення, одночасно з цим логістика і фінансування зазнають великих випробувань. Величезні потоки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), сім'ї, що втратили житло чи робоче місце, люди, які потребують медичного та психосоціального супроводу, – усе це створює рекордний попит на соціальні послуги, грошові допомоги, тимчасове житло та пакети базової допомоги. Українські центральні органи (зокрема Міністерство соціальної політики) оперативно вводили порядки і програми підтримки, а місцева влада і громади стали важливими виконавцями програм розміщення й соціальної допомоги; водночас міжнародні агенції (IOM, UNHCR, ОСНА та ін.) значною мірою підсилювали операційну згортку: надання тимчасового житла, грошові трансфери, постачання товарів першої необхідності. Проблеми, які виникли на практиці, – це нерівномірний доступ до допомоги (особливо у прифронтових чи тимчасово окупованих територіях), нестача прозорих і уніфікованих реєстрів бенефіціарів, логістичні обмеження і, що важливо, значні фінансові прогалини у міжнародному фінансуванні, через які деякі агентства були змушені скорочувати або переналаштовувати програми допомоги. Це породжує ризики для сталості соціального захисту: без довготривалих планів фінансування і системної інтеграції екстрених виплат у національні механізми вразливі категорії можуть залишитися без послідовної підтримки у період відбудови. Одночасно, адміністративні ініціативи – наприклад урядові постанови та методичні рекомендації щодо організації соціальних послуг у воєнний час – створюють рамки для дій, але їхня ефективність сильно залежить від швидкої локальної реалізації та прозорості використання ресурсів [73].

Інформаційна політика в умовах воєнного стану стоїть на перетині безпеки, прав людини та суспільної довіри, і саме тут виникає найскладніший компроміс між оперативними обмеженнями заради безпеки та збереженням

свободи слова. З одного боку, держава та військові структури вводять обмеження на публікацію певної тактичної інформації, регулюють акредитацію в зоні бойових дій і вживають заходів із протидії ворожій дезінформації, оскільки контроль над інформацією має безпосередній вплив на моральний стан населення і на оперативну безпеку. З іншого боку, численні міжнародні й українські моніторингові органи фіксують часті напади на журналістів, обстріли готелів і місць, де працюють репортери, арешти і викрадення працівників медіа в окупованих районах, а також посилений тиск дезінформаційних кампаній, які підривають довіру до офіційних повідомлень і ускладнюють роботу незалежних медіа. Моніторинги RSF, IPI та українських організацій (ІМІ) систематично документують факти фізичного насильства, випадки перешкоджання журналістській діяльності та загрозу безпеці працівників медіа; водночас аналізи також показують, що деякі заходи з протидії дезінформації іноді ставлять під загрозу прозорість і плюралізм медіапростору, якщо відсутні чіткі законодавчі гарантії та незалежні механізми оскарження обмежень. На практиці це означає, що гуманітарна політика в інформаційній сфері має забезпечувати одночасно: безпеку журналістів і доступ до надійної інформації, протидію агресивній пропаганді, а також механізми забезпечення свободи слова і захист від цензури – інакше ризик радикалізації довіри суспільства або повної втрати незалежних джерел інформації буде лише зростати. Конкретні інциденти (цілеспрямовані удари по готелях, скорочення міжнародної підтримки, фізичні напади на журналістів) підкреслюють, наскільки інформаційна політика стає ключовим гуманітарним питанням у воєнний час [78].

Державні органи в умовах воєнного стану виконали двоїсту функцію: із одного боку – вони стали головним координатором політики та джерелом нормативно-правових рішень, із другого – були змушені одночасно виконувати роль екстреного оператора національної відповіді. Централізовані інституції – насамперед Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство культури та інформаційної політики,

Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Міністерство освіти і науки та інші відомства – формували загальні підходи до розподілу ресурсів, встановлювали правила виплат і реєстрації внутрішньо переміщених осіб, затверджували методичні вказівки щодо роботи закладів у зоні ризику і були ключовим контактом для міжнародних партнерів, що надсилали гуманітарну допомогу. Ця централізація допомогла створити єдиний правовий простір для дій під час першої фази реагування, однак у багатьох випадках практична реалізація залежала від спроможності місцевих виконавців – обласних військово-цивільних адміністрацій і територіальних громад – оперативно мобілізувати логістику, персонал і приміщення. Державні повідомлення про ініціативи, робочі групи та проекти інтеграції гуманітарної допомоги із національною системою соцзахисту демонструють прагнення перетворити тимчасові заходи на сталу рамку підтримки, але також вказують на необхідність подальшої законодавчої та інституційної адаптації [39].

Надзвичайно важливу роль у практичній реалізації гуманітарної політики відіграє взаємодія між центральними інституціями та місцевою владою; саме на місцях відбувається найбільш інтенсивний контакт із постраждалими – розміщення ВПО, організація тимчасового житла, розподіл продуктів і медикаментів, робота із соціально вразливими категоріями. Проте практика воєнного часу виявила кілька системних вузьких місць: недостатня комунікація між різними міністерствами і місцевими адміністраціями, різні підходи до реєстрації бенефіціарів і відсутність єдиного і повсюдного реєстру, а також невідповідність швидкості прийняття рішень і швидкості потреб на місцях. Парламентські та урядові рекомендації, аналітичні звіти і робочі документи звертають увагу на необхідність призначення спеціальних координаторів на національному й місцевому рівнях, уніфікації процедур і посилення спроможності місцевих ОТГ до управління кризою – з метою уникнути дублювання зусиль і забезпечити краще націлювання підтримки. Одночасно під час воєнних дій місцева влада часто опиралася на неформальні мережі (включно з волонтерами та громадськими ініціативами), що ставило

питання легітимності, прозорості й координації такої допомоги.

Кластерна система координації, яку просував ООН і її партнери, стала одним із операційних каркасів для поєднання державних, міжнародних і неприбуткових акторів у секторних напрямках (захист, житло, харчування, охорона здоров'я, логістика тощо). На національному й регіональному рівнях кластери створювали робочі групи, механізми обміну інформацією і загальні карти потреб, що дозволяло краще планувати ланцюги постачання й узгоджувати пріоритети. Логістичний кластер, зокрема, розвивав єдині маршрути й схеми доставок, а Protection- і CCCM-кластери спрямовували зусилля на захист внутрішньо переміщених осіб та управління місцями компактного розміщення. Водночас кластерна модель стикалася з викликом локалізації: українські НУО і волонтерські групи мають часто більший доступ і довіру в громадах, але не завжди мають рівний доступ до інформації, фінансування і процесів прийняття рішень у межах кластерів, що підсилює потребу у включенні місцевих акторів у стратегічні платформи координації.

Громадянське суспільство та волонтерські рухи виявилися критичною «перехідною» ланкою між державою та населенням: у перші дні й тижні після загострення конфлікту саме волонтери організовували евакуації, доставку їжі та медикаментів, ремонтували укриття та створювали локальні центри допомоги, часто працюючи ефективніше за формалізовані державні процедури. Масштаб і різноманітність волонтерських ініціатив – від локальних груп, що шиють маскувальні сітки і збирають продукти, до міжнародних благодійних фондів і професійних медичних місій – показали високу ступінь самоорганізації суспільства. Проте така висока доля неформального реагування породила проблеми прозорості, стійкості та логістичної інтеграції: без офіційної координації та стандартів багато ініціатив зіштовхувалися з браком документальної звітності, ризиком подвійного фінансування одних і тих самих отримувачів і вигоранням активістів. Це ще раз підкреслює потребу в механізмах, які б формально визнавали й підтримували роль волонтерів через навчання, доступ до інформаційних

платформ і поступове включення до місцевих планів реагування [70].

Практичні виклики в реалізації гуманітарної політики часто зводяться до трьох взаємопов'язаних проблем: доступу, даних і фінансування. Доступ у прифронтові та тимчасово окуповані території обмежується безпековими ризиками і адміністративними перепонами, що робить неможливою стабільну доставку гуманітарних вантажів і проведення детальних оцінок потреб; це підтверджують аналітичні звіти та Gaps & Needs-аналізи, які відзначають високий рівень інцидентів, що перешкоджали роботі гуманітарних конвоїв. Відсутність єдиних, повних і актуальних реєстрів переміщених осіб і вразливих категорій ускладнює цільове спрямування допомоги та створює ризики витрат та нерівномірного розподілу ресурсів. Нарешті, фінансування гуманітарних програм значною мірою залежить від циклічності донорської підтримки і реакції міжнародних агенцій, тож скорочення фінансування в певні періоди призводило до необхідності перерозподілу ресурсів або зменшення охоплення послуг. У сукупності ці проблеми роблять очевидною потребу у зміцненні національних інформаційних систем, уніфікації підходів до реєстрації бенефіціарів, забезпеченні коридорів доступу і в довшій перспективі – у плануванні сталого фінансування та інтеграції гуманітарної допомоги [76].

Незважаючи на перелічені труднощі, є приклади конструктивних ініціатив і точкового успіху: робочі групи та програми, спрямовані на інтеграцію гуманітарної допомоги у національні системи (зокрема проєкти, що поєднують грошову допомогу з місцевими соціальними послугами), ініціативи з уніфікації даних і процедури для спільного планування між урядом та міжнародними донорами, а також поступове запровадження механізмів локалізації, що дають можливість громадам самостійно визначати пріоритети. Документи про реформування національної системи допомоги і робочі плани кластера вказують на перспективи системної інтеграції гуманітарних заходів у середньо- та довгострокову політику відновлення; для реалізації цих кроків потрібні політична воля, стабільні міжнародні фінансові

потоки та підвищення спроможності місцевих адміністрацій. У підсумку, діяльність державних структур у тісній взаємодії з громадянським суспільством та міжнародними партнерами демонструє можливість оперативного реагування на надзвичайні потреби, але також вимагає системних реформ, аби гуманітарна допомога стала більш цілеспрямованою, прозорою й інтегрованою у національні політики соціального захисту й відбудови.

Розгортання повномасштабної війни в Україні стало серйозним викликом для системи державного управління, зокрема у сфері гуманітарної політики. У цих умовах міжнародні організації та партнери відіграли вирішальну роль у стабілізації гуманітарної ситуації, забезпеченні потреб населення і підтримці національних інституцій. Їхня діяльність стала одним із ключових чинників стійкості українського суспільства та ефективності гуманітарного реагування держави [72].

Від початку війни Організація Об'єднаних Націй стала головним координатором міжнародної допомоги, створивши рамкову програму Humanitarian Response Plan (HRP), яка визначає основні напрями підтримки: продовольство, охорона здоров'я, освіта, захист, житло та відновлення інфраструктури. Впроваджений кластерний підхід дозволив систематизувати діяльність понад 500 міжнародних і національних організацій, що діють у межах одинадцяти кластерів, кожен з яких має свого координатора з боку ООН та українських партнерів. Така модель сприяє ефективній комунікації, уникає дублювання функцій і забезпечує прозорість розподілу допомоги.

Суттєвий внесок у реалізацію гуманітарної політики здійснює Програма розвитку ООН (UNDP). Її діяльність зосереджена на зміцненні потенціалу місцевих громад, цифровізації соціальних послуг і розвитку інституцій самоврядування. Зокрема, у 2024 році UNDP створила понад 100 Community Support Centres у різних регіонах України, де надається комплексна соціальна, юридична та психологічна допомога населенню. Такі ініціативи сприяють відновленню соціальної стійкості й формують довготривалу гуманітарну

спроможність держави.

Вагому роль у забезпеченні гуманітарних потреб населення виконує Дитячий фонд ООН (UNICEF), який координує діяльність у сферах освіти, охорони здоров'я та захисту дітей. У 2023 році UNICEF надав підтримку понад шести мільйонам дітей і їхніх родин, забезпечивши доступ до дистанційного навчання, гуманітарних вантажів, вакцин і психосоціальної допомоги. Організація активно сприяє відновленню освітньої інфраструктури, зокрема шляхом облаштування укриттів у школах прифронтових регіонів.

Значну увагу міжнародна спільнота приділяє також продовольчій безпеці. Всесвітня продовольча програма (WFP) забезпечує населення України харчовими продуктами та грошовими виплатами, що дозволяє відновлювати місцеві ринки та сприяє економічній активності громад. У 2024 році допомогу від WFP отримали понад три мільйони осіб щомісяця. Перехід до системи грошових трансферів відповідає сучасним принципам гуманітарної політики, орієнтованої на розвиток самозабезпечення постраждалих громад.

Вагомим компонентом міжнародної підтримки є діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Під егідою Health Cluster вона координує діяльність понад 150 партнерських організацій, які забезпечують доставку медикаментів, мобільних шпиталів і засобів невідкладної допомоги. Згідно з даними ВООЗ, за період 2022-2024 років медичну допомогу отримали понад 18 мільйонів громадян.

Окрему роль у гуманітарній сфері відіграє Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який забезпечує евакуацію цивільних осіб, передачу гуманітарних вантажів у зони бойових дій, підтримку родин полонених і зниклих безвісти. Діяльність МКЧХ спрямована на забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права та зміцнення правових основ гуманітарної політики України [62].

Партнерство з міжнародними донорами відіграє не меншу роль. Європейський Союз через Директорат з гуманітарної допомоги (ЕЧНО)

фінансує програми з охорони здоров'я, освіти, житлової підтримки та соціального захисту, а загальний обсяг гуманітарної допомоги ЄС Україні у 2024 році перевищив 700 мільйонів євро. Сполучені Штати Америки через Агентство міжнародного розвитку (USAID) реалізують програми відновлення інфраструктури, розвитку громад та розбудови місцевих адміністрацій. Зокрема, ініціатива Ukraine Confidence Building Initiative III спрямована на посилення потенціалу місцевого самоврядування та підвищення ефективності реагування на гуманітарні виклики.

Попри масштабність міжнародної підтримки, у системі гуманітарного реагування залишаються проблеми координації, дублювання програм і недостатньої інтеграції зовнішньої допомоги в національну політику. З метою підвищення ефективності гуманітарних процесів ООН та уряд України впроваджують концепцію Humanitarian-Development-Peace Nexus, що поєднує короткострокову допомогу з довготривалими програмами розвитку. Такий підхід дозволяє створювати більш сталі механізми соціального захисту й зменшувати залежність від зовнішнього фінансування.

Конфлікт великих масштабів робить гуманітарну систему надзвичайно вразливою до помилок управління: масштаби потреб, швидкість змін фронту, ризики для персоналу та тиск донорів формують середовище, в якому рішення мають ухвалюватися миттєво, але на основі неповної та часто протирічної інформації. За оцінками Офісу координатора ООН з гуманітарних питань (ОСНА), кількість людей, які потребують допомоги в Україні, залишалася на багатомільйонних рівнях: близько 12-15 мільйонів людей у різні періоди оцінок, при цьому планування відповіді і цільове охоплення постійно коригувалися відповідно до умов на місцях. Для реалізації планів були залучені сотні організацій, але фінансування часто виявлялося недостатнім або низькоякісним з точки зору гнучкості [69].

Формальна архітектура координації гуманітарної відповіді – кластери, посади гуманітарного координатора, робочі групи інформаційного менеджменту – була створена саме для того, щоб підвищити передбачуваність,

відповідальність і партнерство у кризі. ІАСЦ/кластери забезпечують секторальні «точки входу», лідерство і механізми узгодження пріоритетів, але їхня ефективність залежить від якості інформації, довіри між акторами й ресурсної стабільності. Коли один із елементів слабкий, кластерна модель швидко втрачає координаційну силу: рішення стають деклараціями замість операційних планів, а розподіл відповідальності – причиною пересувань/пустот у допомозі.

Одна з центральних проблем – множинність акторів та фрагментація відповідей. Окрім ООН і великих міжнародних організацій, в операціях беруть участь десятки міжнародних і національних НГО, приватні фонди, волонтерські ініціативи та державні структури. Кожен з цих акторів має власні мандати, процедури і KPI; у результаті виникає дублювання послуг у одних громадах і прогалини в інших, розпорошення ресурсів і конкуренція за фінансування та видимість. Багато оглядів і досліджень з координації показують, що без чіткого механізму обміну інформацією і спільної аналітики управлінські рішення перетворюються на компроміс між інституційними інтересами, а не на відповідь, оптимізовану під потреби людей.

Доступ до постраждалих та безпека гуманітарних операцій істотно ускладнюють координацію. У щоквартальних і спеціальних оглядах ОСНА фіксуються сотні випадків, коли гуманітарна діяльність була перервана через дії збройних сил, обстріли, затримання або напади на конвої та персонал; це значно ускладнює планування логістики, змушує коригувати маршрути поставок і обмежує можливості спільного моніторингу потреб. Коли доступ фрагментарний або змінюється щодня, центральні рішення про розподіл ресурсів часто запізнюються або виявляються неефективними, бо вони були прийняті на основі застарілих карт потреб і без урахування оперативних ризиків.[77].

Проблеми з інформаційним менеджментом – окремий, але тісно пов'язаний чинник. В умовах війни збір даних, стандартизація, захист чутливої інформації і швидкий обмін – критично необхідні, але водночас

складні. Відсутність єдиних протоколів обміну, різна чутливість геолокаційних даних, побоювання щодо безпеки інформаторів і бенефіціарів змушують кластери й організації діяти обережно: багато корисної інформації «застрягає» в закритих каналах або локальних базах, що підриває загальну аналітику й ускладнює прийняття рішень на рівні верхнього менеджменту. В Україні були розроблені спеціальні протоколи обміну інформацією і створені робочі групи з інформаційного менеджменту, але виклики щодо сумісності форматів, захисту персональних даних та довіри між акторами залишаються.[65].

Фінансування – суттєвий механізм, що визначає якість управлінських рішень. Гнучкість, терміновість і цільове спрямування ресурсів безпосередньо впливають на те, наскільки швидко і адекватно можна реалізувати рішення. Краудфандинг та великі донорські пакети створили потужний приплив ресурсів у початкові місяці, але велика частина коштів залишається вузько профільованою або «закріпленою» під конкретні проєкти (earmarked), тоді як потреба в невідкладних, широких та мультисекторних заходах вимагає гнучкого і швидкого перерозподілу. Механізми, як-от Country-Based Pooled Funds (CBPF, зокрема Ukraine Humanitarian Fund) і CERF, показали свою спроможність прискорювати видатки, але вони не можуть повністю компенсувати загальної нестачі коштів або політичних умов для передачі фінансів місцевим організаціям.

Локалізація – одночасно можливість підвищити ефективність і джерело координаційних ризиків. Дані з України демонстрували, що місцеві організації часто працюють ефективніше за рахунок кращого розуміння контексту і нижчих транзакційних витрат; водночас ринок донорської підтримки довго залишався орієнтованим на міжнародних виконавців, а пряме фінансування місцевих партнерів залишалося на дуже низькому рівні. Це породжує парадокс: саме ті, хто найкраще знає проблеми й має операційні зв'язки, часто мають найменше ресурсів і найменші можливості впливати на стратегічні рішення. Така асиметрія перетворює управлінські рішення в надмірно

централізовані, повільні та менш релевантні до локальних пріоритетів [58].

Політичні та ментальні чинники впливають на управлінські рішення не меншою мірою: донори можуть вимагати «видимих» результатів або прозорості на своїх умовах, уряди – пріоритетів, що дозволяють політичну консолідацію, а гуманітарні установи – зваженої позиції, що іноді сприймається як недостатня швидкість реакції. Також у кризі зростає ризик когнітивних упереджень у менеджменті: ухвалення рішень під тиском часу та емоцій (пріоритет «того, що видно»), підтверджувальне мислення аналітиків і надмірна довіра до ранніх, але неперевіраних даних. Це фіксують і оцінки та академічні дослідження з питань кризового інформаційного менеджменту; неусвідомлені упередження в аналітиці легко перетворюються на системні помилки у стратегії розподілу допомоги.

Що можна запропонувати практично для підвищення координаційної якості і ефективності управлінських рішень? По-перше, посилити інформаційний менеджмент та спільну аналітику: впровадження стандартизованих протоколів обміну даними, захисту персональних даних і єдиних «справжніх» джерел (single source of truth) дозволить прискорити та підвищити якість рішень. ОСНА і кластерні робочі групи вже мають практичні інструменти й протоколи, які варто масштабувати й адаптувати. По-друге, потрібно збільшувати частку гнучкого і багаторічного фінансування, розвивати механізми швидких грантів (CERF, CBPF) та активно розвивати механізми прямого фінансування місцевих організацій з одночасним підсиленням їхньої фінансової спроможності та звітності. Такий підхід не лише підвищить оперативність, а й знизить транзакційні втрати. По-третє, кластерам і гуманітарному координуванню варто рухатися до більш інклюзивних моделей співлідерства з українськими організаціями та органами місцевого самоврядування, щоб менеджерські рішення краще відображали місцеві пріоритети і приділяли увагу довгостроковим ризикам, а не лише короткостроковим інтересам донорів.

Важливий напрям – чітке й обережне регулювання цивільно-військової

взаємодії: доступ до небезпечних районів іноді можливий лише за участі військових або їхніх логістичних потужностей, але така співпраця має здійснюватися в рамках міжнародних рекомендацій UN-CMCoord і з дотриманням принципів гуманітарності, нейтральності, безсторонності й незалежності, щоб не підривати довіру до гуманітарних акторів і не робити їх ціллю. Управлінські рішення повинні передбачати чіткі протоколи взаємодії з арміями та силовими структурами, критерії «останнього засобу» для використання військових ресурсів та механізми документування ризиків для персоналу і бенефіціарів.

Не можна нехтувати питаннями безпеки персоналу і системами моніторингу інцидентів: у контексті України фіксуються випадки нападу на гуманітарні конвої і жертви серед працівників, що прямо впливає на здатність ухвалювати і втілювати рішення. Керівникам потрібно інвестувати в системи раннього попередження, у стандартизовані процедури оцінки ризику для кожної операції й у програми підтримки психологічного здоров'я для персоналу – адже виснажений штат ухвалює більше помилкових рішень і менше здатний адаптуватися до змін.

Нарешті, системний підхід до навчання й адаптації: після кожного циклу реагування мають відбуватися якісні післядії – незалежні оцінки, аналіз помилок і оновлення процедур. ALNAP, IASC та інші мережі пропонують методи «learning review», які потрібні для того, щоб організаційні рішення не були реактивними, а ставали дедалі більш проактивними й контекстоспрямованими. Такий циклічний підхід здатен поступово зменшити фрагментацію і підвищити відгук системи до потреб людей.

Інформаційні технології стали основою формування сучасного інноваційного суспільства, визначаючи темпи його розвитку та трансформації. Разом із тим вони породжують низку нових викликів – від загроз кібербезпеці та захисту персональних даних до проблеми цифрової нерівності між громадянами. В Україні останнім часом активно впроваджуються електронні сервіси, такі як е-демократія, е-урядування, e-justice та онлайн-правові

послуги. Водночас відсутність повної інтеграції між державними реєстрами залишається суттєвою перешкодою на шляху до створення ефективної цифрової економіки [60].

Під час війни координація і ефективність управлінських рішень залежать від поєднання якісної інформації, гнучких і прозорих механізмів фінансування, включення місцевих акторів, чіткої політики цивільно-військової взаємодії та турботи про безпеку і стійкість персоналу. Без послідовної роботи в усіх цих напрямках управлінські рішення ризикують залишатися формальною відповіддю на кризу, а не реальним механізмом зменшення страждань і відновлення можливостей для людей. Сучасні звіти щодо України підтверджують як масштаби потреб, так і нагальність реформ у координації та фінансуванні, щоб гуманітарна система змогла відповідати швидше, дешевше і з більшою повагою до місцевих пріоритетів.

Висновки до 2 розділу

Еволюція гуманітарної політики України характеризується поступовим трансформаційним процесом від централізованої моделі до сучасної децентралізованої системи, орієнтованої на європейські стандарти та розвиток освіти, культури, мови й громадянського суспільства. Процес її становлення охоплює формування нормативно-правової бази у 1990-х роках та проведення комплексних реформ після 2014 року, спрямованих на зміцнення національної ідентичності, підтримку внутрішньо переміщених осіб, збереження культурної спадщини та інтеграцію освітньої системи з європейським простором.

Водночас сучасні виклики, зокрема військові дії, виявили структурні вразливості гуманітарної системи, такі як недостатність ресурсів, нерівномірна спроможність регіонів та висока залежність від міжнародної допомоги. Попри досягнення у правовому регулюванні, координації з міжнародними структурами та розвитку інституційної спроможності, гуманітарна політика України залишається обмеженою в аспектах

фінансування, регіональної рівності, бюрократичних процедур, кадрового потенціалу та зовнішньої підтримки.

В умовах воєнного стану гуманітарна політика продемонструвала високий рівень адаптивності та здатність оперативно реагувати на кризові ситуації, забезпечуючи баланс між захистом прав людини, збереженням культурної спадщини та підтримкою соціальної стабільності.

Специфіка реалізації гуманітарної політики України у воєнних умовах проявляється у її мобілізаційному та інтеграційному характері. Вона виконує не лише функції соціальної підтримки, а й виступає важливим елементом національної безпеки, сприяючи консолідації суспільства, збереженню культурної пам'яті, формуванню громадянської стійкості та створенню передумов для відновлення держави після завершення військових дій.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної політики в період воєнного стану

У сучасному світі гуманітарна політика є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку суспільства, збереження національної ідентичності, прав людини, культурних і духовних цінностей. Під час війни її значення зростає в рази, оскільки країна стикається з глибокими соціальними, демографічними, культурними та психологічними потрясіннями. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України з боку Російської Федерації гуманітарна політика стала інструментом не лише подолання кризи, але й об'єднання нації навколо спільної мети – збереження державності, культури, мови та гідності.

Війна спричинила великомасштабні гуманітарні проблеми: мільйони внутрішньо переміщених осіб, порушення доступу до освіти та медицини, руйнування культурних об'єктів, зростання психологічних травм у населення. Усе це вимагає переосмислення пріоритетів гуманітарної політики та її оперативної адаптації до нових реалій.

У мирний час гуманітарна політика зазвичай зорієнтована на розвиток культурного та освітнього простору, збагачення національної ідентичності, розширення міжнародних контактів і підтримку науки. Проте в умовах кризи й особливо війни її зміст суттєво змінюється. Основний акцент переноситься на виживання суспільства, збереження людей та культурних цінностей, захист національної ідентичності й підтримку стійкості суспільства до нових викликів. Якщо раніше пріоритетними були програми розвитку та модернізації, то в умовах війни першочерговими стають захист і збереження.

Серед головних загроз, що постають перед гуманітарною сферою в умовах війни, – фізичне руйнування культурних пам'яток і освітніх закладів,

пошкодження чи знищення музейних фондів, масові переміщення населення, а також інформаційна агресія. За даними моніторингу, в Україні зафіксовано сотні випадків пошкодження чи знищення об'єктів культурної спадщини, що вимагає термінових заходів захисту й підтримки з боку міжнародної спільноти.

У практичній площині гуманітарна політика під час війни включає заходи з документування культурних об'єктів, їхньої інвентаризації, цифровізації та евакуації цінних експонатів у безпечні місця. Створюються сховища для бібліотек, архівів і музеїв, розробляються «червоні списки» найбільш уразливих пам'яток. Активно застосовуються технології 3D-сканування для збереження віртуальних копій культурних артефактів. Міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, надають технічну та фінансову допомогу, а також координують мережі експертів для порятунку та відновлення культурної спадщини.

Важливим завданням стає забезпечення безперервності освіти. Держава і міжнародні партнери організовують дистанційне навчання, забезпечують дітей і вчителів пристроями, створюють адаптовані програми для внутрішньо переміщених осіб і для тих, хто навчається за кордоном. Такі ініціативи спрямовані на мінімізацію «втрат у навчанні» та збереження права на освіту в умовах війни.

Особливу роль у воєнний час відіграє інформаційна складова гуманітарної політики. Вона зосереджується на протидії дезінформації та пропаганді, формуванні стратегічних комунікацій, підтримці патріотичної свідомості та суспільної згуртованості. Держава розвиває співпрацю з медіа, фактчекінговими організаціями та громадянським суспільством для того, щоб нейтралізувати ворожі інформаційні атаки. При цьому виникають складні етичні питання — як зберегти баланс між безпекою та свободою слова, уникнути цензури та водночас захистити суспільство від інформаційної агресії.

Гуманітарна політика у кризових умовах тісніше інтегрується з сектором

безпеки й оборони. Міністерство оборони, сили територіальної оборони та інші відомства беруть участь у реалізації гуманітарних завдань: організації евакуацій, забезпеченні гуманітарних коридорів, наданні медичної та психологічної допомоги, роботі з внутрішньо переміщеними особами. Така співпраця дозволяє швидко мобілізувати ресурси там, де цивільні структури не справляються самостійно.

Важливим компонентом є й психосоціальна підтримка. Масові травми, втрата домівок і відчуття небезпеки спричинили потребу у створенні систем психічного здоров'я та психосоціальної допомоги. Всесвітня організація охорони здоров'я та інші міжнародні інституції розробляють дорожні карти й рекомендації для інтеграції таких послуг у систему охорони здоров'я, навчають кадри й координують роботу між різними секторами.

Правова складова також набуває особливого значення. Руйнування чи знищення культурних об'єктів може кваліфікуватися як воєнний злочин, і тому важливим є документування цих фактів, а також залучення міжнародних судових і правових інституцій. Європейські дослідження наголошують на необхідності створення комплексних механізмів фіксації шкоди, оцінки потреб у відновленні та поверненні незаконно вивезених культурних цінностей.

Міжнародна допомога стає вирішальним чинником. ЮНЕСКО, гуманітарні агентства, міжнародні культурні мережі та донори надають фінансування, обладнання та експертну підтримку для збереження і відновлення спадщини, освіти й культурного життя. Створюються програми середньо- та довгострокового відновлення, що охоплюють як матеріальні, так і нематеріальні ресурси. Таким чином, гуманітарна політика в умовах війни перетворюється на багаторівневу систему, що поєднує захист населення, культурної спадщини та інформаційного простору з міжнародною співпрацею й адаптацією до швидко змінних умов. Її особливість полягає у гнучкості, мобілізаційній здатності та тісному взаємозв'язку з безпековою сферою, що робить її одним із ключових інструментів виживання й відновлення держави.

Гуманітарна політика не може існувати у відриві від інших сфер державного управління, адже її предметом є людина, її потреби, цінності, культура й ідентичність. Саме тому вона перебуває у тісному взаємозв'язку з політиками у сфері безпеки, оборони, освіти, культури, охорони здоров'я та соціального захисту. Такий комплексний характер дозволяє державі ефективно реагувати на сучасні виклики, зокрема й на кризові ситуації чи воєнні загрози.

Особливу увагу дослідники приділяють взаємодії гуманітарної політики з інформаційною. В умовах гібридної війни інформація стає не лише засобом комунікації, а й зброєю. Саме тому стратегічні комунікації, розвиток медіаграмотності, протидія дезінформації та пропаганді стали невід'ємною частиною гуманітарної політики. Олександр Присяжнюк підкреслює, що державна гуманітарна політика має впливати передусім на формування суспільної свідомості та системи цінностей, забезпечуючи консолідацію громадян навколо ідей державності та патріотизму [42].

Важливим напрямом є також культурна та мовна політика, що становить невід'ємну частину гуманітарного розвитку держави. Через підтримку культури та захист мовних прав держава зберігає ідентичність народу, протидіє культурній асиміляції та нав'язанню чужих смислів. У воєнних умовах це набуває особливої ваги, оскільки загроза захоплення культурного простору ворогом вимагає активних дій зі збереження спадщини, підтримки національної культури та популяризації української мови.

Тісно з гуманітарною політикою взаємодіє освітня сфера. Освіта формує не лише знання, а й світогляд, громадянську відповідальність, моральні цінності. Вона виконує функцію соціалізації поколінь і забезпечує тяглість розвитку суспільства. Освітня політика, таким чином, стає основою для реалізації гуманітарної місії держави, сприяючи формуванню національної ідентичності та вихованню громадян, здатних протистояти сучасним викликам.

Не менш значущим є зв'язок гуманітарної політики з охороною здоров'я

та соціальною сферою. Турбота про життя й добробут людини, медичне обслуговування, підтримка внутрішньо переміщених осіб, допомога постраждалим унаслідок воєнних дій – усе це належить до гуманітарних пріоритетів. Таким чином, гуманітарна політика є інтегративною сферою, що об'єднує різні напрями державної діяльності. Вона взаємодіє з інформаційною політикою для протидії агресії та консолідації суспільства, з культурною та мовною політикою для збереження ідентичності, з освітньою політикою для формування світогляду громадян, із соціальною та медичною політикою для захисту життя й здоров'я людей. Її ефективність залежить від узгодженості дій усіх цих сфер, адже тільки в комплексі можна створити умови для стабільного розвитку, зміцнення національної ідентичності та захисту суспільства від загроз.

Одним із ключових викликів у сфері гуманітарної політики України є розмитість самого поняття «гуманітарна політика». Як показує стаття «Поняття і проблема гуманітарної сфери в сучасному українському дискурсі», в українській науковій традиції спостерігається нечіткість у трактуванні як гуманітарної сфери загалом, так і гуманітарної політики зокрема. Унаслідок цього часто відбувається ототожнення цих категорій або їх використання без достатньої концептуальної визначеності, що породжує складнощі у формуванні ефективних підходів до управління та ускладнює розроблення законодавчої бази.

Ще однією проблемою є недостатня нормативно-правова основа, яка регулює гуманітарну сферу. Так, чинний Закон України «Про гуманітарну допомогу» фокусується переважно на регламентації порядку надання матеріальної допомоги постраждалим, проте не охоплює вичерпно всіх гуманітарних напрямів. У результаті низка важливих сфер – зокрема культурна, освітня, інформаційна – залишаються недостатньо врегульованими або не відповідають сучасним потребам суспільства в умовах війни та глобальних трансформацій. (Поняття та зміст гуманітарної допомоги в Україні. Сучасний науковий журнал [49].

Значні труднощі викликає й проблема координації між численними суб'єктами гуманітарної політики. На державному рівні, у місцевих громадах, серед громадських організацій та міжнародних інституцій спостерігається розпорошеність зусиль, відсутність єдиного центру синхронізації дій і стратегічного бачення. Це призводить як до дублювання ініціатив, так і до виникнення «білих плям», коли окремі напрями гуманітарної діяльності залишаються без належної уваги. В умовах війни така розбалансованість особливо загострюється, адже більшість ресурсів концентрується на критичних напрямках, що ускладнює комплексне охоплення потреб суспільства [46].

Не менш вагомим викликом залишається фінансова нестабільність. Бюджетні обмеження, необхідність дотримання вимог прозорості, ризики неефективного використання коштів та боротьба з корупцією суттєво впливають на можливості держави й суспільства у реалізації гуманітарних програм. До цього додається й значна залежність від зовнішніх донорів, що робить гуманітарну політику вразливою до зовнішньополітичних і економічних коливань.

Окремої уваги потребує й ризик інструменталізації гуманітарної політики. У певних випадках гуманітарні заходи можуть набувати характеру переважно символічних акцій, які використовуються для політичної мобілізації чи пропаганди. Це знижує їхню реальну ефективність, перетворюючи гуманітарну сферу на інструмент політичних маніпуляцій, замість забезпечення стратегічних суспільних потреб.

Проблемою залишається й питання сталості гуманітарної політики. Повномасштабна війна стимулювала розвиток низки гуманітарних ініціатив, зокрема у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб, реабілітації військових та цивільних, захисту культурної спадщини й формування національної ідентичності. Проте після завершення активної фази війни постане завдання збереження й інституалізації цих напрацювань. Без належного державного й суспільного супроводу є ризик «відкату назад», коли

позитивні досягнення будуть знівельовані через економічні чи політичні труднощі.

Загалом війна суттєво вплинула на гуманітарну політику України, поставивши перед нею нові виклики й завдання. Масове внутрішнє переміщення населення, необхідність інтеграції постраждалих у соціально-культурне середовище, підвищення ролі інформаційної безпеки, а також відновлення культурних і освітніх інституцій вимагають системного, стратегічного підходу. Саме тому критика гуманітарної політики повинна слугувати основою для її подальшого вдосконалення, аби вона відповідала як актуальним умовам війни, так і перспективам післявоєнного розвитку [43].

Під час війни пріоритетами гуманітарної політики є захист прав людини, допомога постраждалим громадянам, відновлення інфраструктури та забезпечення доступу до базових послуг, особливо у сфері освіти та охорони здоров'я, а також підтримка культурної спадщини та психосоціальна реабілітація. Важливою є координація між державними органами, міжнародними організаціями та громадським сектором для ефективного реагування на потреби населення та забезпечення сталості гуманітарних зусиль.

Гуманітарна політика України під час війни охоплює широкий спектр напрямів, спрямованих на забезпечення базових прав людини, підтримку постраждалого населення, збереження культурної ідентичності та створення умов для відновлення суспільства. У центрі цих зусиль стоїть людина – її безпека, гідність, доступ до допомоги, освіти, медичних та соціальних послуг.

Одним із ключових напрямів гуманітарної політики є захист прав людини. В умовах війни держава зосереджує увагу на попередженні та документуванні воєнних злочинів, порушень гуманітарного права, фактів катувань, незаконних затримань та злочинів проти цивільного населення. Особлива увага приділяється правам внутрішньо переміщених осіб, біженців, людей, які проживають на окупованих або прифронтових територіях, а також захисту вразливих груп – дітей, людей з інвалідністю, національних меншин і

жінок. Уряд і парламент ведуть активну законодавчу роботу щодо посилення відповідальності за воєнні злочини, адаптації українського законодавства до міжнародних норм, а також ініціюють міжнародні розслідування. Важливим елементом стає діяльність моніторингових місій та громадських організацій, які фіксують і передають дані про порушення прав людини міжнародним інституціям.

Другим напрямом виступає організація системи гуманітарної допомоги, яка покликана забезпечити населення базовими потребами: їжею, водою, притулком, засобами гігієни, теплим одягом і медикаментами. Держава спільно з міжнародними партнерами координує постачання гуманітарних вантажів, створює логістичні маршрути, спрощує процедури митного оформлення допомоги та формує гуманітарні коридори для доставки необхідних ресурсів у постраждалі райони. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, волонтерські мережі та місцеве самоврядування, які забезпечують ефективний розподіл ресурсів та оперативне реагування на потреби населення.

Важливою складовою гуманітарної політики є відновлення та розвиток територій, що зазнали руйнувань. Йдеться не лише про відбудову інфраструктури – житлової, медичної, освітньої чи культурної – але й про формування нових стійких моделей місцевого розвитку. Держава та міжнародні донори реалізують масштабні програми з реконструкції, підтримують місцеві громади у відновленні соціальних послуг, розробляють стратегії довгострокового відновлення та розширення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Особливу увагу приділено освітнім і медичним установам, які мають стратегічне значення для відродження людського потенціалу країни.

Психосоціальна підтримка є ще одним пріоритетом гуманітарної політики в умовах війни. Військові дії, вимушене переселення, втрати й невизначеність спричинили глибоку психологічну травму для мільйонів українців. Тому держава разом із міжнародними партнерами розвиває систему

психологічної допомоги, організовує навчання фахівців, шкільних психологів, соціальних працівників, упроваджує програми психічного здоров'я в навчальних закладах і громадах. Проекти, ініційовані за підтримки ЮНЕСКО та інших міжнародних інституцій, охоплюють тисячі вчителів, дітей і батьків, спрямовані на створення безпечного середовища для навчання та розвитку, на відновлення внутрішньої стійкості та соціальної згуртованості.

Система охорони здоров'я під час війни працює в умовах надзвичайного навантаження. Основним завданням стало забезпечення безперервного доступу до медичних послуг для всіх верств населення, зокрема для жителів прифронтових територій, внутрішньо переміщених осіб і людей, які мають хронічні захворювання. Міністерство охорони здоров'я організовує мобільні медичні бригади, евакуацію тяжкохворих, забезпечення лікарень необхідними препаратами та обладнанням. У тісній співпраці з міжнародними організаціями реалізуються програми з охорони психічного здоров'я, лікування поранених, профілактики інфекційних захворювань та забезпечення реабілітаційної допомоги постраждалим від війни.

Освіта в умовах війни також зазнала суттєвих викликів. Держава впроваджує різноманітні форми навчання – дистанційну, змішану, офлайн у школах, пристосованих до безпекових умов. Пріоритетом є створення безпечного освітнього середовища, будівництво укриттів у школах, підготовка педагогів до роботи з дітьми, які пережили травматичні події. Водночас проводиться активна робота з підтримки учнів-переселенців і дітей з особливими освітніми потребами. Міжнародні програми, такі як «Education Cannot Wait» або «Безпечне освітнє середовище», сприяють відновленню освітньої інфраструктури, підготовці педагогів і психологів, забезпеченню дітей технічними засобами для навчання.

Надзвичайно важливим напрямом є збереження культурної спадщини України. Війна завдала значних збитків музеям, бібліотекам, архівам, історичним пам'яткам, які є невід'ємною частиною національної ідентичності. Міністерство культури та інформаційної політики створило систему обліку

пошкоджених або зруйнованих об'єктів, а також організувало роботу з їх документування, охорони та консервації [81]. ЮНЕСКО, спільно з українськими експертами, проводить навчання військових і культурних працівників щодо правил захисту культурних цінностей у воєнний час, а також підтримує проекти з фіксації руйнувань, створення цифрових архівів та підготовки до майбутньої реставрації.

Інформаційна політика під час війни стала одним із ключових інструментів забезпечення національної безпеки. Вона спрямована на протидію дезінформації, фейковим наративам, захист інформаційного простору від зовнішніх впливів і підтримку свободи слова. Водночас держава розвиває систему офіційних каналів комунікації, що забезпечують громадянам доступ до достовірної інформації про гуманітарну ситуацію, соціальні програми та заходи безпеки. Підтримуються незалежні медіа, журналісти, проводяться програми медіаграмотності, навчання з безпеки роботи у зонах бойових дій, а також проекти з цифрової освіти та розвитку комунікаційних навичок населення.

Таким чином, гуманітарна політика України під час війни – це комплексна система заходів, спрямованих не лише на подолання наслідків збройного конфлікту, але й на формування підґрунтя для сталого відновлення держави, її людського потенціалу та культурної самобутності. Вона поєднує правозахисні, соціальні, освітні, медичні, культурні та інформаційні складові, створюючи цілісну гуманітарну стратегію, що покликана зберегти життя, гідність і майбутнє українського народу.

3.2. Стратегії та механізми удосконалення гуманітарної політики у контексті повоєнного відновлення

Війна завдає значних руйнувань не лише фізичній інфраструктурі, але й соціальній тканині суспільства. Відновлення гуманітарної сфери є ключовим для забезпечення стабільності та розвитку після конфлікту. В Україні, з огляду

на триваючі бойові дії, особливо важливим є удосконалення гуманітарної політики для ефективного відновлення.

Гуманітарна політика держави є сукупністю стратегічних та оперативних заходів, спрямованих на забезпечення прав людини, соціальної стабільності та відновлення суспільства після кризових ситуацій, зокрема збройних конфліктів. Вона охоплює сфери охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, культурної спадщини та інформаційної безпеки. Як зазначають Парубчак та Радух, гуманітарна політика має бути інтегрованою частиною національної безпеки та формуватися з урахуванням розвитку громадянського суспільства в Україні [38].

Принципи гуманітарної політики відповідають як національним, так і міжнародним стандартам, закріпленим у Конституції України, Загальній декларації прав людини 1948 року та міжнародних пактах про права людини [51].

Держава несе основну відповідальність за реалізацію гуманітарної політики, забезпечення правопорядку та координацію відновлення. Вона створює правову та інституційну основу для надання гуманітарної допомоги, забезпечує доступ до основних послуг та захист прав людини. Міжнародні організації, такі як ООН, Червоний Хрест та ЄС, надають технічну, фінансову та експертну допомогу, сприяють координації дій, обміну досвідом та здійснюють моніторинг ефективності гуманітарних програм [38].

У науковій літературі виокремлюють кілька підходів до гуманітарної політики. Системний підхід розглядає гуманітарну політику як комплекс взаємопов'язаних елементів, де кожен компонент, включно з законодавчим, інституційним та фінансовим, впливає на загальний результат. Інституційний підхід акцентує увагу на ролі державних та недержавних інститутів у реалізації політики. Підхід, орієнтований на права людини, передбачає інтеграцію міжнародних стандартів у внутрішньодержавну практику. Ідентифікація складових гуманітарної політики здійснюється на основі визначення основних категорій у гуманітарній сфері та їх узгодження для

розвитку методологічних засад державного управління.

Війна створює численні виклики для гуманітарної політики. Масові переміщення населення ускладнюють надання допомоги та доступ до послуг, руйнування інфраструктури обмежує доступ до освіти, охорони здоров'я та інших основних послуг, а психосоціальні наслідки потребують спеціалізованої допомоги та підтримки. Обмежені ресурси вимагають ефективного управління та координації. Як зазначає Іванов, під поняттям «соціально-гуманітарна політика» слід розуміти комплекс заходів, орієнтованих на реалізацію державних соціальних функцій, забезпечення прав людини та відновлення соціальної стабільності [18].

Одним із ключових аспектів є координація дій між державними органами, місцевими громадами та міжнародними організаціями. В Україні спостерігається активна співпраця між урядом, місцевими органами влади та міжнародними партнерами, що дозволяє ефективно реагувати на гуманітарні потреби населення. Зокрема, Міністерство соціальної політики України активно співпрацює з ООН, Червоним Хрестом та іншими міжнародними організаціями для надання гуманітарної допомоги та відновлення інфраструктури. Іншою проблемою є руйнування інфраструктури, що обмежує доступ до освіти, охорони здоров'я та інших основних послуг. Відновлення цієї інфраструктури є пріоритетним завданням для забезпечення нормального функціонування суспільства та підтримки соціальної стабільності. Крім того, важливим аспектом є забезпечення психосоціальної підтримки постраждалого населення. Війна залишає глибокі сліди на психічному здоров'ї людей, що вимагає впровадження спеціалізованих програм підтримки та реабілітації.

У зв'язку з цим, необхідно розробляти та впроваджувати ефективні стратегії та механізми гуманітарної політики, що дозволять оперативно реагувати на виклики воєнного часу та забезпечувати належний рівень життя для постраждалого населення.

Стратегії гуманітарної політики можна поділити на короткострокові та

довгострокові. Стосовно короткострокових стратегій, вони повинні зосереджуватися на наданні термінової допомоги, тоді як довгострокові – на відновленні інфраструктури та соціальних послуг.

Короткострокові стратегії гуманітарної політики спрямовані на негайне реагування на потреби населення, що виникають унаслідок збройного конфлікту. Вони включають надання екстреної допомоги, забезпечення безпеки та підтримку основних життєвих функцій населення. Одним із ключових напрямів є надання гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО). За даними ООН, понад 6,9 мільйона людей стали ВПО в Україні через збройний конфлікт [40].

У відповідь на це уряд України спільно з міжнародними організаціями розробив План гуманітарних потреб і реагування на 2025 рік, який визначає пріоритети та механізми надання допомоги постраждалим.

Крім того, короткострокові стратегії передбачають забезпечення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист, що особливо важливо у зв'язку з руйнуванням інфраструктури внаслідок бойових дій.

Важливою складовою короткострокових стратегій є координація дій між державними органами, місцевими громадами та міжнародними партнерами, що дозволяє ефективно розподіляти ресурси та уникати дублювання зусиль.

Довгострокові стратегії гуманітарної політики орієнтовані на сталий розвиток і відновлення після конфлікту. Вони включають відновлення інфраструктури, реінтеграцію ВПО, економічне відновлення та зміцнення соціальної стабільності. Зруйновані житлові будинки, школи, лікарні та інші об'єкти потребують відбудови, що вимагає значних фінансових та матеріальних ресурсів, а також ефективного управління процесом відновлення

Реінтеграція ВПО є невід'ємним компонентом довгострокових стратегій, оскільки після повернення до своїх домівок люди стикаються з пошкодженим житлом, відсутністю роботи та соціальних послуг. Тому держава та міжнародні партнери розробляють програми підтримки для

сприяння їхньому поверненню та адаптації.

Економічне відновлення є ще одним важливим напрямком, оскільки конфлікт призвів до значних економічних втрат. Програми економічного відновлення спрямовані на відновлення виробництва, створення робочих місць та залучення інвестицій, що дозволяє забезпечити соціальну стабільність та зменшити ризик подальших криз.

Зміцнення інституційної спроможності держави також є важливою складовою довгострокових стратегій. Це включає реформу державних органів, підвищення їхньої ефективності та прозорості, а також розвиток громадянського суспільства, що забезпечує більш стійку та адаптивну систему гуманітарної політики.

Поєднання короткострокових та довгострокових стратегій дозволяє державі ефективно реагувати на гуманітарні потреби в умовах збройного конфлікту та створює передумови для сталого розвитку після його завершення. Удосконалення гуманітарної політики у воєнний період неможливе без активного залучення міжнародної допомоги. Міжнародні організації, такі як ООН, Червоний Хрест, Європейський Союз та інші, відіграють ключову роль у підтримці постраждалого населення та відновленні критичної інфраструктури. Вони надають фінансові ресурси, технічну експертизу, гуманітарні вантажі та допомагають у координації програм відновлення.

Ефективне залучення міжнародної допомоги передбачає створення механізмів співпраці, які дозволяють уникнути дублювання зусиль та забезпечити максимальну ефективність ресурсів. Одним із таких механізмів є розробка спільних планів гуманітарного реагування, які враховують потреби місцевого населення та пріоритети урядових структур. Це дозволяє координувати діяльність держави, місцевих органів влади та міжнародних партнерів, сприяючи більш швидкому та точному реагуванню на гуманітарні виклики.

Особливу увагу приділяють фінансовим та матеріально-технічним

механізмам міжнародної допомоги. Використання грантів, кредитів та благодійних внесків дозволяє покривати витрати на відновлення інфраструктури, забезпечення медичної допомоги, організацію освіти та соціальних програм для постраждалих верств населення.

Не менш важливим є впровадження систем моніторингу та оцінки ефективності міжнародної допомоги. Це дозволяє відстежувати використання ресурсів, визначати прогалини у підтримці та оперативно коригувати програми для досягнення максимального ефекту. Наприклад, у рамках Плану гуманітарних потреб і реагування на 2025 рік уряд України спільно з міжнародними партнерами встановив чіткі критерії для оцінки результатів допомоги та ефективності її розподілу.

Залучення міжнародної допомоги також включає трансфер знань та технологій. Міжнародні партнери надають експертну підтримку у плануванні та реалізації гуманітарних програм, діляться досвідом відновлення постконфліктних територій, що дозволяє українській стороні впроваджувати сучасні та ефективні практики.

Таким чином, інтеграція міжнародної допомоги у національну гуманітарну політику дозволяє забезпечити комплексне реагування на гуманітарні потреби, сприяти швидкому відновленню інфраструктури та підтримати соціальну стабільність у постраждалих регіонах. Ефективне партнерство з міжнародними організаціями стає ключовим елементом стратегії удосконалення гуманітарної політики.

Основними пріоритетами гуманітарної політики у воєнний період є забезпечення безпеки населення, відновлення доступу до основних послуг, підтримка психосоціального здоров'я та відновлення економічної діяльності. Забезпечення безпеки є фундаментальним завданням держави, оскільки воєнний конфлікт створює високий ризик для життя та здоров'я людей. Організація безпечних гуманітарних коридорів, евакуація цивільного населення з зон бойових дій та захист об'єктів критичної інфраструктури дозволяють зменшити негативний вплив конфлікту на цивільне населення.

Відновлення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальна підтримка, є наступним пріоритетом. В умовах війни інфраструктура зазнає значних руйнувань, що ускладнює надання цих послуг. Для вирішення цієї проблеми держава разом з міжнародними партнерами реалізує програми відновлення медичних установ, шкіл та соціальних закладів, а також забезпечує доступ до гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб [18].

Психосоціальна підтримка є ще одним критично важливим пріоритетом, оскільки війна залишає глибокі психологічні травми у населення. Програми психологічної допомоги, консультації та соціальна підтримка допомагають постраждалим адаптуватися до нових умов, зменшують рівень стресу та сприяють відновленню соціальної стабільності. Таким чином, пріоритети гуманітарної політики у воєнний період формують основу для комплексного реагування на наслідки конфлікту, забезпечують безпеку та захист населення, відновлюють доступ до базових послуг, підтримують психосоціальне здоров'я і сприяють економічному відновленню постраждалих територій.

Забезпечення ефективної гуманітарної політики у воєнний період неможливе без наявності міцної законодавчої та регуляторної бази. Розробка та впровадження законодавчих актів створює правову основу для надання гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури та координації дій державних і недержавних організацій. В Україні ключовими нормативними документами є Конституція, закони про цивільний захист, соціальний захист населення, а також спеціальні постанови уряду, спрямовані на забезпечення гуманітарних потреб під час воєнних дій. Законодавчі механізми визначають не лише порядок надання допомоги, а й критерії визначення осіб, що потребують підтримки, процедури мобілізації ресурсів та відповідальність за їх ефективне використання. Наприклад, закони про внутрішньо переміщених осіб та соціальний захист дозволяють регламентувати виплати, забезпечення житлом і доступ до медичних та освітніх послуг.

Регуляторні механізми, у свою чергу, забезпечують практичне

впровадження законодавчих норм та створюють умови для координації діяльності різних державних органів і міжнародних партнерів. Вони включають стандарти надання гуманітарної допомоги, вимоги до прозорості фінансових потоків, а також механізми контролю за дотриманням прав людини у процесі відновлення постраждалих територій.

Особливе значення мають адаптивні законодавчі рішення, які дозволяють швидко реагувати на нові виклики воєнного часу. Це може включати тимчасові нормативні акти щодо екстреної допомоги, спрощені процедури відновлення житла та об'єктів інфраструктури, а також регулювання залучення міжнародної допомоги. Такі механізми дозволяють забезпечити баланс між швидким реагуванням на кризу та дотриманням стандартів прав людини

Таким чином, законодавчі та регуляторні механізми створюють основу для ефективної реалізації гуманітарної політики, забезпечують правову визначеність і прозорість, а також дозволяють координувати дії всіх учасників процесу – державних органів, місцевих громад та міжнародних партнерів. Вони є ключовим інструментом забезпечення стабільності та захисту населення в умовах воєнного конфлікту. Організаційні моделі гуманітарної політики визначають, як держава та її партнери структурують і реалізують заходи для надання допомоги постраждалим та відновлення територій після конфлікту. Ефективна організаційна модель забезпечує чіткий розподіл функцій між центральними та місцевими органами влади, громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями та приватними структурами, що сприяє оптимальному використанню ресурсів і мінімізації дублювання зусиль.

Координація дій є невід'ємною складовою організаційної моделі. Вона дозволяє синхронізувати роботу державних органів, міжнародних партнерів та громадських ініціатив у процесі надання гуманітарної допомоги та відновлення інфраструктури. Система координації включає створення спільних штабів, комісій та робочих груп, що займаються оцінкою потреб населення, плануванням ресурсів та моніторингом результатів заходів.

Важливим елементом організаційної моделі є залучення міжнародних структур у процес планування та реалізації гуманітарних програм. Міжнародні організації надають експертну допомогу, фінансові ресурси та матеріально-технічну підтримку, а також сприяють обміну досвідом з відновлення постконфліктних територій. Таке партнерство дозволяє державі впроваджувати сучасні та ефективні практики, підвищуючи спроможність системи реагування на кризові ситуації.

Координаційні механізми передбачають також впровадження стандартів прозорості та підзвітності у використанні гуманітарної допомоги. Це включає моніторинг фінансових потоків, оцінку ефективності програм та своєчасне інформування громадськості про результати заходів. Такі механізми підвищують довіру населення та міжнародних партнерів, що є критично важливим у умовах збройного конфлікту. Таким чином, організаційні моделі та координація гуманітарної політики забезпечують комплексне та системне реагування на гуманітарні потреби, оптимізують використання ресурсів, сприяють інтеграції міжнародної допомоги та зміцнюють здатність держави підтримувати соціальну стабільність під час та після воєнного конфлікту.

Ефективна реалізація гуманітарної політики у воєнний період неможлива без розробки стійких фінансових механізмів, що забезпечують мобілізацію та раціональне використання ресурсів. Основою таких механізмів є державне фінансування гуманітарних програм, яке включає бюджетні кошти, спрямовані на відновлення інфраструктури, соціальні виплати та забезпечення базових послуг для постраждалого населення.

Крім державного фінансування, важливу роль відіграє залучення міжнародної допомоги у вигляді грантів, кредитів, благодійних внесків та технічної підтримки. Міжнародні організації, такі як ООН, Червоний Хрест та Європейський Союз, забезпечують додаткові ресурси, необхідні для реагування на гуманітарні потреби та відновлення постраждалих територій. Координація цих потоків фінансування дозволяє уникнути дублювання зусиль та забезпечує ефективне використання наявних ресурсів. Важливим аспектом

фінансових механізмів є розробка прозорих систем контролю та моніторингу використання коштів. Це включає облік надходжень та витрат, оцінку ефективності програм та звітність перед державними органами, міжнародними партнерами та громадськістю. Такі механізми забезпечують підзвітність, мінімізують ризик неефективного використання ресурсів і підвищують довіру до гуманітарних програм.

Суттєвим елементом є також мобілізація внутрішніх ресурсів. Це передбачає залучення місцевих бюджетів, приватного сектору та громадських ініціатив, що дозволяє збільшити обсяг фінансування та забезпечити сталість програм у довгостроковій перспективі. Такі підходи сприяють створенню стійкої системи фінансування гуманітарної політики та зменшують залежність від зовнішніх джерел. Фінансові механізми також включають планування та пріоритизацію витрат. У воєнний період ресурси завжди обмежені, тому необхідно визначати критично важливі напрямки, такі як відновлення житлових будинків, медичних установ, соціальних закладів та підтримка психосоціальної допомоги. Рациональне розподілення коштів дозволяє забезпечити максимальний ефект від наданої допомоги та сприяє стабілізації ситуації на постраждалих територіях.

Таким чином, фінансові механізми гуманітарної політики формують основу для стійкого та ефективного реагування на гуманітарні виклики. Вони забезпечують мобілізацію ресурсів, прозорість та підзвітність, а також дозволяють інтегрувати державні та міжнародні фінансові потоки для досягнення комплексного відновлення постраждалих територій.

Моніторинг та оцінка є невід'ємними складовими ефективної гуманітарної політики, оскільки дозволяють відстежувати реалізацію стратегій, оцінювати досягнення поставлених цілей та коригувати дії відповідно до змін у гуманітарній ситуації. Системи моніторингу забезпечують збір, аналіз та обробку даних про надання допомоги, стан інфраструктури, доступ до основних послуг та соціальний стан населення. Це дозволяє оперативно реагувати на критичні потреби та приймати обґрунтовані

управлінські рішення.

Оцінка ефективності гуманітарних програм передбачає порівняння фактичних результатів із запланованими показниками та визначення впливу заходів на постраждале населення. Це включає аналіз використання ресурсів, швидкості реагування, якості наданої допомоги та досягнення соціальної стабільності. Використання таких інструментів дозволяє ідентифікувати проблемні напрямки та оперативно коригувати стратегії, забезпечуючи більшу ефективність програм.

Важливим елементом є інтеграція міжнародних стандартів моніторингу та оцінки. Міжнародні організації, такі як ООН та Червоний Хрест, надають методологічні рекомендації та експертну підтримку, що дозволяє застосовувати перевірені практики оцінки ефективності гуманітарних програм. Це сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та довіри до реалізованих заходів [38].

Системи моніторингу та оцінки також включають використання цифрових технологій та баз даних, що дозволяють відстежувати пересування гуманітарних вантажів, стан інфраструктури, потреби внутрішньо переміщених осіб та ефективність фінансових потоків. Це забезпечує оперативну аналітику та підтримує процес ухвалення рішень на різних рівнях управління.

Таким чином, впровадження систем моніторингу та оцінки є ключовим інструментом підвищення ефективності гуманітарної політики. Вони забезпечують контроль за реалізацією стратегій, дозволяють своєчасно коригувати дії та оптимізувати використання ресурсів для досягнення максимального ефекту у відновленні постраждалих територій і підтримці населення під час воєнного конфлікту.

Використання інноваційних підходів та цифрових технологій є одним із ключових напрямів удосконалення гуманітарної політики в умовах воєнного конфлікту. Ці технології дозволяють підвищити ефективність надання допомоги, забезпечити оперативне реагування на критичні потреби населення

та оптимізувати розподіл ресурсів. Застосування цифрових платформ для збору, обробки та аналізу даних дозволяє створювати точні карти потреб, відстежувати пересування гуманітарних вантажів, контролювати забезпечення внутрішньо переміщених осіб та ефективність соціальних програм. Одним із перспективних напрямків є використання мобільних додатків та онлайн-платформ, що дозволяють постраждалому населенню оперативно повідомляти про свої потреби та отримувати доступ до гуманітарної допомоги. Це забезпечує зворотний зв'язок між отримувачами допомоги та організаторами програм, що сприяє більш точному плануванню ресурсів та підвищує ефективність надання послуг.

Крім того, сучасні аналітичні інструменти на основі великих даних (Big Data) та штучного інтелекту дозволяють прогнозувати потреби постраждалого населення, оцінювати ризики та планувати заходи з відновлення критичної інфраструктури. Наприклад, аналіз даних про пересування ВПО та наявність житла допомагає державі та міжнародним організаціям швидко визначати пріоритети для надання допомоги.

Інноваційні технології також використовуються для підвищення прозорості та підзвітності у використанні гуманітарних ресурсів. Використання електронних систем обліку фінансових потоків, інтегрованих баз даних та цифрових реєстрів допомагає контролювати розподіл допомоги, запобігати витоку ресурсів та оцінювати ефективність програм у режимі реального часу.

Крім того, технології дистанційного навчання та онлайн-консультацій дозволяють забезпечити доступ до освіти та психосоціальної підтримки для постраждалого населення у важкодоступних або небезпечних регіонах. Це сприяє збереженню соціальної стабільності та підтримці психоемоційного здоров'я громадян, що постраждали від війни.

Таким чином, впровадження інноваційних підходів і цифрових технологій дозволяє значно підвищити ефективність гуманітарної політики, оптимізувати розподіл ресурсів, забезпечити оперативне реагування на

потреби населення та зміцнити прозорість і підзвітність у процесі надання допомоги. Інтеграція сучасних технологій стає ключовим елементом стратегії удосконалення гуманітарної політики у воєнний період.

Перспективи розвитку гуманітарної політики у воєнний та післявоєнний період передбачають комплексний підхід до забезпечення стійкості, сталого розвитку та інтеграції сучасних технологій. Одним із ключових напрямів є підвищення стійкості відновлених систем, що включає не лише відновлення житлової, соціальної та економічної інфраструктури, а й забезпечення її здатності витримувати майбутні кризові ситуації. Це означає створення більш гнучких і адаптивних моделей управління, що дозволяють швидко реагувати на нові виклики, включаючи надзвичайні ситуації, зміни клімату або нові конфлікти. Сталий розвиток гуманітарної політики також передбачає інтеграцію екологічних аспектів у процеси відновлення. Наприклад, при відбудові житлових будинків, шкіл та лікарень важливо використовувати енергоефективні матеріали та технології, впроваджувати системи очищення води та управління відходами. Це дозволяє зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та створює довгострокові переваги для громад.

Іншим важливим напрямом є розвиток людського капіталу та підвищення соціальної стійкості. Після конфлікту значна частина населення потребує не лише матеріальної допомоги, а й підтримки у професійній підготовці, психологічній адаптації та реінтеграції у соціум. Інвестиції у освіту, професійне навчання та психосоціальну підтримку сприяють формуванню самодостатніх та адаптивних громад [38].

Перспективним є також подальше впровадження інноваційних технологій у гуманітарну політику. Використання цифрових платформ, аналітики великих даних, систем моніторингу та дистанційних інструментів дозволяє оптимізувати процеси надання допомоги, підвищити прозорість та ефективність програм, а також створює умови для більш прогнозованого та стратегічного планування.

Особливу увагу слід приділяти координації з міжнародними партнерами

для забезпечення сталості відновлених систем. Це включає інтеграцію міжнародних стандартів, залучення фінансових ресурсів та обмін досвідом відновлення постконфліктних територій, що дозволяє українській системі гуманітарної допомоги бути більш ефективною та стійкою у довгостроковій перспективі. Таким чином, перспективи розвитку гуманітарної політики полягають у формуванні стійких, адаптивних та екологічно відповідальних систем, які забезпечують комплексне відновлення та соціальну стабільність, інтегрують інноваційні технології та міжнародну підтримку, а також зміцнюють здатність держави реагувати на майбутні виклики.

Гуманітарна політика у воєнний та післявоєнний період є ключовим інструментом забезпечення безпеки населення, відновлення інфраструктури та соціальної стабільності. Аналізуючи короткострокові та довгострокові стратегії, можна зробити висновок, що ефективне реагування на гуманітарні потреби потребує комплексного підходу: від оперативного надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та відновлення критичної інфраструктури до стратегічного планування соціально-економічного відновлення та зміцнення інституційної спроможності держави.

Залучення міжнародної допомоги виступає невід'ємною складовою гуманітарної політики, оскільки дозволяє мобілізувати додаткові ресурси, отримати технічну експертизу та впроваджувати сучасні практики відновлення постконфліктних територій. Ефективне партнерство з міжнародними організаціями забезпечує координацію дій, прозорість і підзвітність у використанні фінансових та матеріальних ресурсів.

Пріоритети гуманітарної політики включають забезпечення безпеки населення, відновлення доступу до основних соціальних та медичних послуг, підтримку психосоціального здоров'я та відновлення економічної діяльності. Законодавчі та регуляторні механізми створюють правову основу для реалізації цих пріоритетів, а організаційні моделі та системи координації дозволяють оптимізувати взаємодію між державними органами, місцевими громадами та міжнародними партнерами.

Фінансові механізми, включаючи державне фінансування, міжнародні гранти та ресурси приватного сектору, забезпечують стабільність та сталість гуманітарних програм. При цьому прозорі системи моніторингу та оцінки ефективності дозволяють відстежувати результати реалізації стратегій, оперативно коригувати дії та оптимізувати розподіл ресурсів.

Впровадження інноваційних технологій і цифрових платформ сприяє підвищенню ефективності гуманітарної політики, забезпечує швидкий збір і аналіз даних, прогнозування потреб населення та підвищує прозорість використання ресурсів. Перспективи розвитку гуманітарної політики полягають у формуванні стійких, адаптивних та екологічно відповідальних систем, що інтегрують сучасні технології, враховують екологічні аспекти та зміцнюють здатність держави реагувати на майбутні кризи.

Отже, успішне гуманітарне відновлення можливе лише за умови комплексного підходу, ефективної координації та залучення всіх зацікавлених сторін, включаючи державу, місцеві громади, міжнародні організації та приватний сектор. Впровадження комплексних стратегій, розвиток фінансових та організаційних механізмів, використання інноваційних технологій та забезпечення прозорості у реалізації програм створюють умови для стабільного та сталого відновлення постраждалих територій, підвищення рівня безпеки та якості життя населення після конфлікту.

Висновки до 3 розділу

В умовах війни пріоритетними напрямками реалізації гуманітарної політики є захист прав людини, надання гуманітарної допомоги постраждалим, підтримка внутрішньо переміщених осіб, охорону здоров'я, розвиток освіти, збереження культурної спадщини, психосоціальна підтримка населення та ефективна інформаційну політику. Ці напрями взаємопов'язані та формують цілісну систему, спрямовану на пом'якшення наслідків війни, забезпечення соціальної єдності та зміцнення довіри громадян до держави.

Держава в умовах воєнного стану змушена не лише реагувати на

нагальні потреби, а й закладати основу для післявоєнного відновлення. Гуманітарна політика сьогодні виконує не лише допоміжну функцію, а й стратегічну роль у збереженні людського капіталу, моральної стійкості та духовного потенціалу нації.

Повоєнні стратегії та механізми удосконалення гуманітарної політики повинні ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, інклюзивності та відновлення соціальної справедливості. Основною метою є забезпечення гідних умов життя для всіх громадян, відновлення освітньої, культурної та соціальної інфраструктури, нормалізація функціонування системи охорони здоров'я та соціальних послуг.

Ключовими механізмами реалізації такої політики є інтеграція європейських стандартів управління гуманітарною сферою, розвиток державно-громадського партнерства, розширення міжнародного співробітництва, удосконалення законодавчої бази та цифровізацію процесів надання гуманітарних послуг. На особливу увагу заслуговує формування комплексної системи психологічної реабілітації та підтримки ветеранів, постраждалих і переселенців, а також розвиток культурних ініціатив, що сприятимуть національному примиренню та зміцненню ідентичності.

Таким чином, гуманітарна політика в умовах війни та у повоєнний період має не лише реагувати на виклики, а й формувати нову якість державного управління, орієнтовану на людину, соціальну згуртованість та національну стійкість, що стане запорукою відновлення і розвитку демократичної України.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження встановлено, що гуманітарна сфера є ключовою для забезпечення стійкості держави, суспільної єдності та духовної ідентичності українського народу. За результатами проведеного аналізу можна сформулювати такі висновки.

1. Досліджено концептуальні підходи до визначення сутності, змісту та структури гуманітарної політики держави. Встановлено, що гуманітарна політика є складною багаторівневою системою державного управління, яка поєднує цінності гуманізму, права людини, соціальної справедливості та духовного розвитку суспільства. Її головною метою виступає створення умов для реалізації потенціалу людини як найвищої соціальної цінності, забезпечення стабільності суспільства та підтримання духовної єдності нації.

Обґрунтовано, що гуманітарна політика охоплює комплекс напрямів: освіту, науку, культуру, охорону здоров'я, інформаційну політику, соціальний захист, релігійну сферу, збереження культурної спадщини, а також інститути громадянського суспільства, які забезпечують взаємодію держави й громадян у сфері гуманітарного розвитку.

Визначено, що гуманітарна політика є не лише інструментом соціального захисту чи культурної підтримки, а й системоутворюючим чинником державної стабільності та безпеки. Її гуманістична спрямованість формує національну ідентичність, сприяє інтеграції в європейський гуманітарний простір і створює підґрунтя для консолідації суспільства.

Узагальнення наукових підходів дозволило встановити, що сучасна гуманітарна політика водночас виступає механізмом формування моральних і духовних цінностей, каналом політичної соціалізації та засобом стратегічної комунікації між владою й громадянами. Таким чином, гуманітарна політика є ключовим напрямом публічного управління, спрямованим на забезпечення стійкості суспільного розвитку в кризових і посткризових умовах.

2. Визначено методологічні підходи до формування та реалізації

гуманітарної політики. Обґрунтовано, що системний підхід дозволяє розглядати гуманітарну політику як цілісну соціальну систему, у якій взаємодіють держава, інститути громадянського суспільства, міжнародні партнери та громадяни. Інституційний підхід висвітлює діяльність суб'єктів публічного управління – уряду, парламенту, місцевих рад, центральних органів виконавчої влади – у формуванні й реалізації гуманітарних стратегій.

З'ясовано, що нормативно-правовий підхід визначає гуманітарну політику як юридично врегульовану діяльність держави, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини в гуманітарній сфері. Ціннісно-ідеологічний підхід акцентує на ролі гуманітарної політики у формуванні духовних орієнтирів і моральних засад суспільства. Соціально-функціональний підхід дає змогу розглядати гуманітарну політику як практичний інструмент забезпечення соціальної стабільності, а порівняльно-історичний – відстежити еволюцію гуманітарних пріоритетів України у контексті європейського досвіду.

Встановлено, що ефективне формування гуманітарної політики вимагає інтеграції цих підходів, а також запровадження сучасних інструментів стратегічного управління (програмно-цільового методу, оцінки ефективності публічних програм, управління ризиками та моніторингу впливу гуманітарних рішень на соціальну стабільність). У такий спосіб методологічна база гуманітарної політики набуває міждисциплінарного характеру, поєднуючи публічне адміністрування, соціологію, політологію, економіку та право.

3. Проаналізовано генезу та нормативно-правову базу гуманітарної політики України. Встановлено, що на початковому етапі (1991–2000 рр.) її головним завданням було формування національної ідентичності, підтримка української мови, освіти, культури, духовності та науки.

Від кінця 1990-х років почалося нормативне оформлення гуманітарної політики через ухвалення базових законів: «Про освіту», «Про культуру», «Про гуманітарну допомогу», «Про інформацію» та ін.

У наступні роки (2000–2014 рр.) гуманітарна політика еволюціонувала в

напрямі європейської інтеграції, що підтверджено підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і приєднанням до Болонського процесу. З'ясовано, що нормативно-правова база набула системного характеру, охопивши освітню, культурну, інформаційну, соціальну та релігійну сфери.

Період після 2014 року відзначено суттєвим зміщенням акцентів гуманітарної політики в бік захисту прав внутрішньо переміщених осіб, збереження національної пам'яті, протидії дезінформації та захисту культурної спадщини. Ухвалення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), а також численних підзаконних актів щодо гуманітарної допомоги стало основою для побудови сучасної системи кризового управління в гуманітарній сфері.

Визначено, що під час воєнного стану правове регулювання гуманітарної політики ґрунтується на адаптації законодавства до умов надзвичайної ситуації, включно з актами Кабінету Міністрів, указами Президента, а також координацією із міжнародними нормами гуманітарного права. Таким чином, нормативно-правове забезпечення виступає стрижнем інституційної спроможності держави у сфері гуманітарної політики.

4. Досліджено сучасний стан, тенденції та виклики реалізації гуманітарної політики в умовах воєнного стану. З'ясовано, що воєнний стан створив безпрецедентні виклики для органів влади у сфері гуманітарної політики. Головними проблемами визначено масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, нестачу медичних і соціальних ресурсів, погіршення умов життя, а також психологічну травматизацію населення.

Встановлено, що гуманітарна політика в умовах війни стала не лише соціальною, а й безпековою категорією. Її завдання полягають у забезпеченні життєдіяльності громадян, збереженні людського потенціалу, підтримці морального духу нації та захисті культурних цінностей.

Проаналізовано, що серед тенденцій розвитку гуманітарної політики виокремлюються: зростання ролі громадських і волонтерських ініціатив; цифровізація гуманітарної допомоги; підвищення прозорості процесів

розподілу ресурсів; формування системи партнерства між державою, бізнесом і міжнародними донорами.

Разом із тим обґрунтовано, що ефективність гуманітарної політики значною мірою залежить від гнучкості органів влади, узгодженості дій на центральному та місцевому рівнях, а також від рівня суспільної довіри до публічних інституцій. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває функція комунікації влади з населенням, що забезпечує соціальну згуртованість і попереджає дезінформацію.

5. Узагальнено міжнародний досвід гуманітарної діяльності та з'ясовано можливості його адаптації в Україні. Встановлено, що зарубіжна практика демонструє високу ефективність моделей, які базуються на принципах партнерства, прозорості та децентралізації. Визначено, що практики ООН, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, ЄС, Ради Європи, ЮНЕСКО передбачають координацію дій уряду, неурядових організацій і місцевих громад.

З'ясовано, що ключовими умовами ефективності гуманітарної політики є прозорість фінансових потоків, підзвітність перед суспільством, залучення міжнародних донорів і громадянського суспільства до розробки стратегій допомоги. Для України це означає потребу у впровадженні міжнародних стандартів управління допомогою, запровадженні єдиних електронних реєстрів отримувачів допомоги, удосконаленні моніторингу ефективності гуманітарних програм.

6. Розроблено пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності гуманітарної політики в умовах війни та в період післявоєнного відновлення. Обґрунтовано, що пріоритетними напрямками її вдосконалення мають стати: посилення інституційної спроможності органів влади та міжвідомчої координації; запровадження стратегічного планування у сфері гуманітарної безпеки; розвиток державно-громадського партнерства у реалізації гуманітарних програм; удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням стандартів міжнародного гуманітарного права; формування

системи публічного моніторингу використання гуманітарних ресурсів; створення умов для психологічної, соціальної та професійної реінтеграції внутрішньо переміщених осіб; розвиток освітніх, культурних і медійних ініціатив, спрямованих на консолідацію суспільства.

Доведено, що удосконалення гуманітарної політики передбачає комплексний підхід, який включає координацію дій між державними органами, місцевими громадами та міжнародними організаціями для ефективного реагування на гуманітарні потреби, розробку короткострокових стратегій для надання термінової допомоги, забезпечення безпеки та підтримки основних життєвих функцій населення, а також довгострокових стратегій, спрямованих на відновлення інфраструктури, реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб, економічне відновлення та зміцнення соціальної стабільності.

Показано, що важливим є залучення міжнародної допомоги у вигляді фінансових, технічних та експертних ресурсів та інтеграція її у національну гуманітарну політику, забезпечення безпеки населення через гуманітарні коридори, евакуацію та захист критичної інфраструктури, відновлення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальна підтримка, а також психосоціальна підтримка постраждалого населення через психологічні програми, консультації та соціальні ініціативи.

Встановлено, що необхідно розробляти законодавчі та регуляторні механізми, що формують правову основу для надання допомоги, координації дій і прозорості, оптимізувати організаційні моделі гуманітарної політики за участі міжнародних партнерів і громадських об'єднань, а також забезпечувати ефективні фінансові механізми, які поєднують державне фінансування, міжнародні гранти, ресурси приватного сектору та мобілізацію внутрішніх ресурсів.

Визначено, що впровадження систем моніторингу та оцінки ефективності дозволяє відстежувати реалізацію стратегій, оцінювати результати та оперативно коригувати дії, тоді як інноваційні підходи та

цифрові технології підвищують ефективність надання допомоги, прогнозування потреб та прозорість використання ресурсів.

Визначено, що повоєнна гуманітарна політика повинна мати стратегічну орієнтацію на людський розвиток, інновації, відновлення довіри до державних інститутів і формування національної єдності. Вона має перейти від реагування на кризу до планомірного відтворення людського капіталу й соціальної справедливості, що стане основою стійкого розвитку України. У перспективі гуманітарна політика повинна формувати стійкі, адаптивні та екологічно відповідальні системи відновлення та розвитку гуманітарної сфери, а також сприяти розвитку людського капіталу через освіту, професійне навчання, психосоціальну адаптацію постраждалих громад.

Таким чином, встановлено, що гуманітарна політика органів влади в умовах воєнного стану є не лише сферою соціальної підтримки, а й одним із елементів системи національної безпеки та державного управління. Її ефективність визначається узгодженістю нормативно-правової, інституційної та комунікативної складових, а також спроможністю органів публічної влади діяти системно, прозоро й адаптивно.

Доведено, що забезпечення гуманітарної безпеки в сучасних умовах потребує поєднання зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, орієнтації на права людини та демократичні стандарти. Гуманітарна політика України в умовах війни є визначальним чинником соціальної стійкості держави, а її вдосконалення забезпечить формування гуманістичної, демократичної та стійкої системи публічного управління, орієнтованої на людину як найвищу цінність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авер'янов В.Б. Державне управління: теорія і практика. Київ, 2006. 432с.
2. Ващенко К.О., Щокін Р. Г., Романенко Є.О., Акімова Л.М. Публічне адміністрування. Настільна книга державного службовця і політика. Понятійно-термінологічний словник. Київ. 2020р. 764 с.
3. Горбатенко В. Футурологія і політика : монографія. Київ : Академвидав, 2019. 288 с.
4. Гриневич Л.М. Поняття «освіта», «розвиток освіти», «освітня політика» в сучасному науковому дискурсі. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. № 1/2. С. 14–19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2015_1-2_4
5. Гриценко О. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування: монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2019. 256 с.
6. Губерський Л.В., Конверський А.Є. та ін. Філософія людяності в освіті, науці та житті. Київ: ВАДЕКС, 2023. 182 с.
7. Гуменюк Т.І. Соціальна політика України в умовах воєнного стану: рівень підтримки державами ЄС. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2024. Вип. 17(29). С. 150-154. URL: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.150-155>
8. Закон України «Про вищу освіту». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
9. Закон України «Про гуманітарну допомогу». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1192-14?utm_source=
10. Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1977-19?utm_source#Text
11. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

12. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2704-19?utm_source#Text
13. Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
14. Закон України «Про засади державної мовної політики». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>
15. Закон України «Про культуру». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2778-17?utm_source
16. Закон України «Про мови в Українській РСР». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11#Text>
17. Закон України «Про освіту». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
18. Іванов А. В. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Київ, 2023. № 2. С. 61-66.
19. Князев В. М. Філософські проблеми державного управління: навч.-метод. посіб.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2012. 219с.
20. Ковбасюк Ю.В., Іжа М.М., Бодров В.Г. Енциклопедія державного управління. НАДУ, 2011. Т. 4. 648 с.
21. Конопелько О. В. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1. С 18-23.
22. Конституція України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
23. Кормич Л. І., Краснопольська Т. М., Завгородня Ю. В. Конструктивізм та деструктивність суспільних змін у Східній та Центрально-Східній Європі в усвідомленні українського соціуму. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип.

73. С. 5–15.
24. Костюк В. Культурна політика у сфері збереження нематеріальної спадщини : сучасний стан та перспективи. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2020. №33. С. 80–84. URL: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi33.293>
25. Кремень В. Г. (ред.). Феномен інновації: освіта, суспільство, культура. *Київ*: 2008. 472 с.
26. Кремень В. Г. Гуманітарна політика: звична і несподівана. *Національна академія педагогічних наук України*. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/18/>
27. Кресіна. І.О. Стратегічні пріоритети політико-правового розвитку України в контексті європейської інтеграції. *Київ*: Норма права, 2024. 860 с.
28. Куйбіда В.С., Білинська М.М., Петроє О.М. Публічне управління: термінологічний словник. *Київ*, 2018. 224 с.
29. Лесечко М.Д., Сидорчук О.Г. Соціальний капітал: теорія і практика: моногр. *Львів*: ЛРІДУ НАДУ, 2010. 219 с.
30. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр.К.: МАУП, 2003. 168 с.
31. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. К.: Каравела, 2004. 456 с.
32. Малімон В.І. Соціальна і Гуманітарна політика. *Івано-Франківськ*, 2012. 352 с.
33. Мовчан У. В. Методологічні підходи до здійснення стратегічного планування політико-правового розвитку держави. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 69. С. 35-41. URL: <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1299>
34. Надольний М.І. (ред.) Філософія: навч. посіб. / [Л. В. Губерський та ін.]. 8-е вид., стер. К. : Вікар, 2011. 456 с
35. Національний офіс Erasmus+ в Україні – Команда експертів з реформування вищої освіти (HERE), Інститут вищої освіти НАПН України. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи. *Київ*, 2020. 38 с. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_eng1.pdf

- 36.Нижник Н.Р., Мосов С.П. Теоретичні аспекти державного управління: монографія. Чернівці: Технодрук, 2011. 248 с.
- 37.Оніщенко Н. М., Стоєцький С. В., Сунегін С. О. До питання про відповідальність держави перед громадянським суспільством. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 9-13.
- 38.Парубчак І. О., Радух Н. Б., Гринишин Г. М., Матвеєва М. П., Харечко Д. О., Демидко Д. Л. Державна політика гуманітарної безпеки у контексті становлення громадянського суспільства в Україні: навчальний посібник. Херсон, 2022. 190 с. URL: https://lvet.edu.ua/images/step/2022/10/06/nach_posibnyk_PUA.pdf
- 39.Підсумки ініціативи ReReHID: як Україна та міжнародні партнери трансформують систему соціальної підтримки. URL: https://old.msp.gov.ua/news/24614.html?utm_source=
- 40.План гуманітарних потреб і реагування в Україні на 2025 рік (HNRP). Женева: UNHCR, січень 2025. URL: https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/2025-01/Ukraine%20HNRP%202025%20Humanitarian%20Needs%20and%20Response%20Plan%20UA_0.pdf
- 41.Пошкоджені культурні об'єкти в Україні, підтверджені ЮНЕСКО. Париж, 2025. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>
- 42.Присяжнюк С. В. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2023. № 8. С. 83-88.
- 43.Присяжнюк С.В. Функціонал гуманітарної політики як чинника протидії інформаційній агресії. *Політичне життя*. 2024. № 3. С.61-66. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.7>
- 44.Постанова КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки»: від 23 лютого 2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#n12>
- 45.Романова В., Умланд А. Децентралізаційні реформи в Україні з 2014 року:

- досягнення та майбутні виклики. Лондон: Chatham House, 2019р. 28 с. URL: <https://www.chathamhouse.org/2019/09/ukraines-decentralization-reforms-2014>
- 46.Сергієнко Л.В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2(88). С. 162–173. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173)
 - 47.Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2010. 656 с.
 - 48.Смагло О. В. Соціальна політика: реалії та перспективи. Причорноморські економічні студії. 2019. № 38 (2). С. 70-73.
 - 49.Старєв, О. В. Поняття та зміст гуманітарної допомоги в Україні. *Сучасний науковий журнал*. 2023. № 2. С. 131-138.
 - 50.Сурмін Ю.П., Бакуменко В.Д., Михненко А.М. Енциклопедичний словник з державного управління. НАДУ, 2010. 820 с.
 - 51.Сушко А. І., Мамонтова Е. В., Краснопольська Т. М. Гуманітарна політика держави: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Одеса, 2022р. 48 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb800bb6-8a8e-4ca7-b7e6-951690fe0d1a/content>
 - 52.Телешун С. О., Ситник С. В., Рейтерович І. В. Сутність публічної політики: контекст політики та публічного управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія : Політичні науки. 2015. № 4. С. 23-30.
 - 53.Терлецький В. І. Поняття і проблема гуманітарної сфери в сучасному українському дискурсі. *Українознавство: зб.наук.праць*. 2016. Вип. 3(60). С. 45–56.
 - 54.Черленяк І.І. Синергетичні моделі оптимізації системи державного управління: монографія. Ужгород: Ліра, 2010. 656 с.
 - 55.Чупрій, Л. В. Гуманітарні аспекти національної безпеки України: монографія. Київ: НАДУ, 2023. 256 с.
 - 56.Шипілова Л. М., Марутян Р. Р. Аналітичні засоби стратегічного планування

- забезпечення національної безпеки в умовах глобальних загроз національній безпеці та міжнародній стабільності. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2017. №2. С. 88-104
57. A Guide to the Project Management Body of Knowledge PMBOK 6th Edition. URL: <https://vuthedudotorg.files.wordpress.com/2019/11/a-guide-to-the-pmbok-6e.pdf>
58. Annual Ukraine Localization Survey 2024. URL: https://www.refugeesinternational.org/reports-briefs/annual-ukraine-localization-survey-2024/?utm_source=
59. Briefing Note: Conflict in Donetsk and Luhansk. URL: https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Main_media/20191104_acaps_briefing_note_ukraine_conflict_in_donetsk_and_luhansk.pdf
60. Dudchenko V., Tsurkan-Saifulina Yu., Vitman, K. Legal Tech: Unravelling the nature and purpose of modern law in the digital era. *Social & Legal Studios*. 2023. № 6(3). С. 24-31.
61. Evaluation of UNHCR's Ukraine Country Programme (January 2014 – December 2016). URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/5a182d607.pdf>
62. ICRC Activities Highlights: January December 2024, URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2025/03/facts-and-figures/icrc-activities-highlights-january-december-2024/>
63. IDP Certificate in Ukrainian Legal Framework: Legal Basis and Practice of Implementation. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/idp-certificate-ukrainian-legal-framework-legal-basis-and-practice-implementation>
64. IDP registration in Ukraine: Who's in? Who's out? And who's counting? URL: <https://www.internal-displacement.org/expert-analysis/idp-registration-in-ukraine-whos-in-whos-out-and-whos-counting>
65. Information Sharing Protocol Ukraine, 17 May 2023 [EN/UK]. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/information-sharing-protocol-ukraine-17-may-2023-enuk>
66. IOM'S ASSISTANCE TO INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN

- UKRAINE. Monthly report. 18.11.2014. URL:
https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/migrated_files/Country/docs/IOM-Report-on-IDPs-Assistance-in-Ukraine-18-Nov-2014.pdf
- 67.M. V. Strikha Cultural Policy in Ukraine (1991-2005) . *Australian Slavonic and East European Studies*. 2006. Vol. 20, Nos. 1-2. P. 101-106. URL:
<https://miskinhill.com.au/journals/asees/20:1-2/cultural-policy-ukraine.pdf>
- 68.Mishra S., Mohanty B. Approaches to strategy formulations: A content analysis of definitions of strategy. *Journal of Management & Organization*. 2020. P. 1-28.
- 69.Overview of the humanitarian response in Ukraine. URL:
https://www.unocha.org/ukraine?utm_source=
- 70.The invisible army of Ukrainian volunteers: ‘Without them, the country’s defense and society would have suffered enormous losses’. URL:
https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/04/06/the-invisible-army-of-ukrainian-volunteers-without-them-the-country-s-defense-and-society-would-have-suffered-enormous-losses_6739885_4.html?utm_source=
- 71.Three Years of Full-Scale War in Ukraine. URL:
https://www.unicefusa.org/sites/default/files/2025-02/UNICEF_Ukraine_Three_Years_Full-Scale_War_Report_Feb2025.pdf
- 72.Ukraine Humanitarian Needs and Response Plan 2024 (December 2023) [EN/UK]. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-enuk>
- 73.UKRAINE INTERNAL DISPLACEMENT REPORT GENERAL POPULATION SURVEY. URL:
https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R20_April%202025.pdf?iframe=true&utm_source%20%22UKRAINE%20INTERNAL%20DISPLACEMENT%20REPORT
- 74.Ukraine Situation Report No. 37 as of 24 April 2015 URL:
https://nkkspk.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/ocha_ukraine_situation_report_37-24_april_2015.pdf
- 75.Ukraine Situation Report No. 7 as of 15 August 2014. URL:

<https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-report-no-7-15-august-2014>

76. Ukraine: Gaps and Needs Analysis [GNA]. – Assessment and Recommendations Report (December 2024). URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-gaps-and-needs-analysis-gna-assessment-and-recommendations-report-december-2024?utm_source=
77. Ukraine: Humanitarian Access Snapshot (January to December 2024) [EN/UK]. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-access-snapshot-january-december-2024-enuk>
78. Under Attack: Press freedom three years since Russia's full-scale invasion of Ukraine. URL: https://ipi.media/under-attack-press-freedom-three-years-since-russias-full-scale-invasion-of-ukraine/?utm_source=
79. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update (Spring), Washington, DC: World Bank, 2022. 102 p. URL: <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/099517406012214353>
80. Zambrano-Gutiérrez J. A., Avellaneda C. N. Intergovernmental Cooperation and International Aid: Local Government Perspectives. *Public Administration Review*. 2022. Vol. 82(5). P. 860–873. URL: <https://doi.org/10.1007/s11115-022-00676-z>
81. Zlenko A., Johannes C. Formation of a new educational paradigm of socio-cultural development of Ukraine in the new historical discourse. *Three Seas Economic Journal*. 2022. № 3(3). P. 34-41. URL: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2022-3-6>